

**ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԵԼՔԻ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ՍԻՐԻԱԿԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

Սիրիայի քրդերն ու 2011թ. սկսված սիրիական ապստամբությունը

2011 թ. Սիրիայում սկսված ապստամբական շարժման պայմաններում քուրդ երիտասարդության բազմաթիվ ներկայացուցիչներ, արձագանքելով Ասադի վարչակարգը տապալելու ընդդիմության կոչերին, միացան վերջինիս: Մինչդեռ Սիրիայի ավանդական քրդական կուսակցությունները չշտապեցին սիրիական ընդդիմությանը միանալու հարցում: Նմանատիպ հայադուրմն ու զգուշավորությունն իրենց մի շարք պատճառներն ունեին.

- Սիրիայի ավանդական քրդական կուսակցությունները գտնում էին, որ ընդդիմությանը սկզբից ևեթ բացահայտորեն միանալու դեպքում Ասադի վարչակարգի պատժիչ գործողությունների զոհը կդառնան,
- Սիրիայի քրդական կուսակցությունները մասամբ վրեժխնդիր էին լինում արաբական ընդդիմությունից 2004 թ. ռեժիմի կողմից դաժանորեն ճնշված քրդական ելույթների¹ նկատմամբ դրսևորած անտարբերության համար,
- վերոհիշյալ քաղաքական ուժերը հույս ունեին, որ ժամանակ շահելու դեպքում անհամեմատ ավելի մեծ ձեռքբերումներ կունենան,
- Սիրիայի ավանդական քրդական կուսակցությունները մտավախություն ունեին, որ սիրիական ընդդիմությանը միացած քուրդ երիտասարդության բազմաթիվ ակտի-

¹ Christian Sinclair, Sirwan Kajjo, The Evolution of Kurdish Politics in Syria, MERIP/Middle East Research and Information Project (August 31, 2011) <http://www.merip.org/mero/mero083111>

վիստներ, իրենց մարտահրավեր նետելով, կհայտնվեն առաջին դիրքերում՝ քրդական կուսակցությունների գործիչներին համապատասխանորեն մղելով երկրորդական դիրքեր²:

Սակայն արդեն երկու տարի անց՝ 2013 թ. Դրությամբ, Սիրիայի քուրդ երիտասարդությունն աստիճանաբար հետին պլան մղվեց, իսկ առաջին պլանում հայտնվեցին քրդական քաղաքական կուսակցությունները: Դրանում էական դեր խաղացին ոչ բավարար ֆինանսական միջոցները, արտաքին աջակցության բացակայությունը և ոչ բավարար քաղաքական-կազմակերպչական գիտելիքներն այն դեպքում, երբ ձևավորված երիտասարդական խմբերն ու խմբավորումներն արդեն իսկ սկսել էին գործել քաղաքական կուսակցությունների օրինակով: Հետևաբար նրանցից շատերը լուծարվեցին, մյուսները միավորվեցին կամ միավորվելով հետագայում պառակտվեցին: Սակայն քուրդ երիտասարդության ամենակենսունակ հատվածը հարեց այս կամ այն քրդական կուսակցությանը՝ հանդես գալով վերջինիս կազմում՝ որպես վերջիններիս կողմից արագ ձևավորվող երիտասարդական թև: Երիտասարդներին ներգրավելու առումով հատկապես ակտիվ գործունեություն ծավալեց 2011 թ.՝ Քուրդիստանի ռեզիստանս կառավարության (ՔՌԿ) նախագահ և Քուրդիստանի դեմոկրատական կուսակցության (ՔԴԿ) առաջնորդ Մասուդ Բարզանու գլխավորությամբ ստեղծված և Սիրիայի քրդական շուրջ 11 (ներկայումս՝ 15-16) կուսակցություններ ներառող Քրդական ազգային խորհուրդը (ՔԱԽ): 2013 թ. փետրվարի սկզբներին ոչ երիտասարդ, այլ տարեց ու փորձված քաղաքական գործիչներից կազմված կոմիտեի նախաձեռնությամբ հրավիրվեց Երիտասարդական կոնֆերանս, որի նպատակն էր ՔԱԽ-ի երիտասարդական թևի ներկայացուցիչների ընտրություններ անցկացնել: Ընտրվեցին, բնականաբար, այն երիտասարդ քուրդ գործիչները, որոնք արդեն իսկ սերտ համագործակցություն էին ծավալել ՔԱԽ ներգրավված կուսակցությունների շրջանակում³:

² International Crisis Group: Middle East Report № 136, 22 January 2013: Brussels, Belgium 2013: p. 1.

³ Eva Savelsberg, The Kurdish Factor in the Syrian Revolution,- Syrian Studies Association Bulletin, Volume 18, No 1 (2013),- <https://ojcs.siue.edu/ojs/index.php/ssa/article/view/2858>

Քրդական եռյակը

Մերձավոր և Միջին Արևելքի քրդական զարգացումների դաշտում գերազանցապես գերիշխում են քրդական երեք քաղաքական ուժեր՝ Թուրքիայի Քրդական աշխատավորական կուսակցությունը (ՔԱԿ, քրդերեն՝ Partiya Karkerên Kurdistan-PKK) և Իրաքյան Քուրդիստանը ներկայացնող երկու ազդեցիկ քաղաքական կուսակցություններ՝ Քուրդիստանի դեմոկրատական կուսակցությունը (այսուհետ՝ ՔԴԿ, անգլերեն՝ Kurdistan Democratic Party/KDP, քրդերեն՝ Partîya Demokrata Kurdistan/PDK) և Քուրդիստանի հայրենասիրական միությունը (այսուհետ՝ ՔՀՄ, անգլերեն՝ Patriotic Union of Kurdistan/PUK, քրդերեն՝ Yeketî Nîştîmanî Kurdistan/YNK): Այս բոլոր երեք կուսակցություններն էլ ունեն իրենց համապատասխան «արբանյակային» կամ «քույր» քրդական քաղաքական կուսակցությունները Սիրիայում, որտեղ գործում են շուրջ երկու տասնյակ քրդական քաղաքական կուսակցություններ ու կառույցներ: Թուրքիայի դեմ գործող PKK-ի մասնաճյուղի կամ առնվազն սիրիական հարթակում գաղափարակից ու դաշնակից կուսակցության համբավն ունի 2003 թ. հիմնված Սիրիայի քրդական Դեմոկրատական միություն կուսակցությունը (այսուհետ՝ ԴՄԿ, անգլերեն՝ The Democratic Union Party/DUP, քրդերեն՝ Partiya Yekîtiya Demokrat/PYD), որի առաջնորդն է Սալիհ Մուալիմը: ԴՄԿ-ի վերահսկողությամբ գործում է Ժողովրդական պաշտպանության միավորումներ (քրդերեն՝ Yekîneyên Parastina Gel-YPG) կառույցը, որն ըստ էության ԴՄԿ-ի ռազմական թևն է:

Քուրդիստանի նախագահ և ՔԴԿ-ի առաջնորդ Մասուդ Բարզանին, իր հերթին, գերազանցապես աջակցում է Սիրիայի Քրդական դեմոկրատական կուսակցությանը (ՔԴԿ-Սիրիա կամ ՔԴԿ-Ս, Kurdish Democratic Party in Syria/KDP-S), որը նաև հայտնի է որպես «Ալ-Փարթի»: ՔԴԿ-Սիրիա քրդական քաղաքական կուսակցության առաջնորդը Արդուլ Հաքիմ Բաշարն է, որն այժմ հիմնականում հաստատված է Քուրդիստանի Ռեզիմնալ կառավարության մայրաքաղաք Էրբիլում: Քուրդիստանի նախագահ Մասուդ Բարզանու և ՔԴԿ-Ս-ի առաջնորդ Արդուլ Հաքիմ Բաշարի միջև շփումը մշտական բնույթ է կրում: Սիրիայում գործում են նաև պրոբարզանիական բազմաթիվ այլ քրդական ուժեր:

Սիրիայի քրդական զարգացումներում որոշակի ազդեցություն է ձգտում ապահովել նաև ՔՀՄ-ն: Սիրիայում գործող քրդական կուսակցությունների շարքում ՔՀՄ-ի հովանավորու-

թյունն է վայելում հիմնականում Սիրիայի Քրդական դեմոկրատական առաջադիմական կուսակցությունը (անգլերեն՝ The Kurdish Democratic Progressive Party in Syria), որի առաջնորդն է Համիդ Դարվիշը:

2011 թվականին Սիրիայում հակամարտության բռնկմանը զուգահեռ վերոհիշյալ երեք խոշորագույն քրդական կուսակցությունները սիրիական դաշտում գործող իրենց արբանյակային կուսակցություններին ուղղորդեցին միանգամայն տարբեր ուղղություններով: PKK-ն իր մարդկային ու նյութական ռեսուրսների զգալի մասն ուղղեց դեպի Դեմոկրատական միություն կուսակցությանը՝ օգնելով վերջինիս ստեղծել իր ռազմական կառույցը՝ YPG-ն: Պատահական չէ, որ 2012 թ. հուլիսի դրությամբ ԴՄԿ-ն արդեն իսկ վերահսկողություն էր հաստատել Սիրիայի քրդաբնակ տարածքների մեծագույն մասի նկատմամբ:

Մինչդեռ 2011թ. հոկտեմբերին ՔԴԿ-ի գլխավորությամբ ու ՔՀՄ-ի աջակցությամբ ստեղծվեց Սիրիայի քրդական կուսակցությունների մի ընդդիմադիր դաշինք՝ Քրդական ազգային խորհուրդը (ՔԱԽ), որում ընդգրկվել էին հիշյալ երկրում գործող գրեթե բոլոր քրդական կուսակցությունները, բացառությամբ ամենաազդեցիկի՝ ԴՄԿ-ի: ՔԱԽ-ը դարձավ Սիրիայում ԴՄԿ-ի հիմնական մրցակիցը: Թեև Իրաքյան Քուրդիստանի նախագահ և ՔԴԿ-ի առաջնորդ Մասուդ Բարզանու առաջնահերթ նպատակը Սիրիայի քրդերին միավորելն էր, ժամանակի ընթացքում Բարզանին հարկադրված էր Սիրիայի հարցում հարել թուրքական դիրքորոշմանը և քննադատական դիրքորոշում արտահայտել Ասադի վարչակարգի նկատմամբ: Մինչդեռ Իրաքի նախագահ (2005 թ. ապրիլի 7–2014թ. հուլիսի 24) և ՔՀՄ-ի առաջնորդ Ջալալ Թալաբանին 2011 թ. դրությամբ իր քողարկված աջակցությունն էր հայտնում Ասադին՝ առնվազն պահպանելով լոյալ չեզոքություն⁴:

Վերոհիշյալ միջքրդական պայքարում հաղթող դարձավ Դեմոկրատական միություն կուսակցությունը՝ վերաճվելով Սիրիայի քրդաբնակ տարածքներում գերիշխող ու առաջնորդող

⁴ Թալաբանին իր մտահոգություններն էր հայտնում «ռադիկալ/արմատական ընդդիմության» հետ կապված՝ դեմ լինելով ցանկացած արտաքին (արևմտյան կամ թուրքական) միջամտությանը: Ավելին, 2012 թ. հուլիսին Ջալալ Թալաբանին ցավակցական հեռագիր հղեց Ասադի ընտանիքին՝ Սիրիայի պաշտպանության փոխնախարար Ասսեֆ Շավբաթի մահվան կապակցությամբ: Վերջինս Բաշարի քրոջ՝ Բուշրայի ամուսինն էր:

ամենաազդեցիկ քաղաքական ուժի⁵:

Ներկայումս Դեմոկրատական միություն կուսակցությունը ոչ միայն հանդես է գալիս Սիրիայի քրդերի ամենաազդեցիկ ու առաջատար կուսակցության դիրքերից, այլև որոշակիորեն ուղղորդում է քրդական զարգացումները Սիրիայում: Հիշյալ իրողությունն առանձնահատուկ վերլուծության կարիք է զգում և ունի մի շարք պատճառներ:

Դեմոկրատական միություն կուսակցության գերիշխանության պատճառները

1. Ասադի վարչակարգի գործոնը:

2012 թ. հուլիսին աճող ապստամբական շարժման ճնշման տակ Սիրիայի կառավարությունը դուրս բերեց իր անվտանգության ուժերը երկրի քրդական մեծամասնություն ունեցող տարածքներից՝ դրանք թողնելով քրդական Դեմոկրատական միություն կուսակցության վերահսկողության ներքո⁶: Արդյունքում ԴՄԿ-ն (PYD), ըստ էության, սիրիական կառավարության համաձայնությամբ, դարձավ հիշյալ շրջանների դե ֆակտո կառավարությունը: Արևմտյան փորձագետների կարծիքով քրդաբնակ տարածքներից սիրիական զորքերը դուրս բերելու Բաշար ալ Ասադի որոշումը պայմանավորված էր երեք ռազմավարական հաշվարկներով: Նախ՝ Սիրիայի զինվորականությունը ձգտում էր համախմբել իր ռեսուրսները Դամասկոսում և Հալեպում ընթացող մարտերի ուղղությամբ: Երկրորդ՝ հաշվի առնելով Թուրքիայի աջակցությունն Ազատ սիրիական բանակին՝ Ասադը ցանկացավ, հավասարազոր պատասխան տալով, ուղերձ հղել Անկարային՝ սիրիացի ապստամբներին Թուրքիայի կողմից ցուցաբերվող աջակցության համար: Հաշվի առնելով այն, որ ԴՄԿ-ն փոխկապակցված է Քրդական աշխատավորական կուսակցության (PKK-ի) հետ, որ հարձակումներ էր իրականացնում թուրքա-

⁵ ՔՌԿ-ի հիմնական արևմտյան քննադատի համբավ ունեցող ամերիկացի փորձագետ Մայքլ Ռուբինի պնդմամբ, ինքը՝ Մասուդ Բարզանին, և պորթադանիական ուժերը միայն 5-ից 10% աջակցություն ունեն Սիրիայի քրդաբնակ տարածքներում: Տե՛ս Michael Rubin, Lift the Blockade on Rojava,-The Kurdistan Tribune (January 27, 2014) -<http://kurdistantribune.com/2014/lift-blockade-on-rojava/>

⁶ Ilhan Tanir, Wladimir van Wilgenburg, and Omar Hossino, Unity or PYD Power Play? Syrian Kurdish Dynamics After the Erbil Agreement, -The Henry Jackson Society, London 2012, pp. 11-12.

կան պետության դեմ, ... բաասական ռեժիմը հստակ ուղերձ էր հղում Անկարային, որ PKK-ին առնչվող խմբավորմանն անվտանգության ապաստան է առաջարկել Թուրքիայի շքամուտքին: Երրորդ՝ Դամասկոսը ձգտում էր ավելի պառակտել ընդդիմությանը՝ փորձելով ավելի բարձրացնել որոշ քուրդ խմբավորումների հավատարմությունը բաասական վարչակարգի նկատմամբ»⁷: Քրդերին սիրիական ընդդիմությունից կտրելու նպատակով նախնական լուծում տրվեց նաև Սիրիայի քաղաքացիությունից 1962 թ. զրկված քրդերի խնդրին՝ վերջիններիս էական հատվածին սիրիական քաղաքացիություն շնորհելու ճանապարհով⁸:

Այն փաստը, որ սիրիական կառավարական ուժերն, ըստ էության, ԴՄԿ-ին փոխանցեցին հյուսիսային Սիրիայի քրդաբնակ քաղաքներն ու գյուղերը, իսկ ԴՄԿ-ն դրանց նկատմամբ իր վերահսկողությունը հաստատեց առանց էական մարտերի ու կորուստների, վկայում է այն մասին, որ ԴՄԿ-ի և Սիրիայի իշխանությունների միջև գործարք էր կնքվել՝ լինի այն պաշտոնական բանակցությունների, թե ոչ պաշտոնական փոխամաձայնության արդյունքում⁹:

Այսպիսով, ԴՄԿ-ն էականորեն հզորացավ Բաշար ալ Ասադի վարչակարգի հետ իր պրագմատիկ գործելակերպի արդյունքում: Մի կողմից, տեղ գտան հետևյալ իրողությունները. քրդական հիշյալ կուսակցությունը սեպ չխրեց Ասադի ռեժիմի հետ ունեցած իր հարաբերություններում և ստացավ դժվարին կացության մեջ հայտնված պաշտոնական Դամասկոսի աջակցությունը: Արդյունքում՝ ԴՄԿ-ի առջև ոչ միայն բացվեցին որոշակի խնդիրների լուծման ճանապարհները, այլև պոտենցիալ բազմաթիվ արգելքներն ու խոչընդոտները վերացվեցին: Մասնավորապես սիրիական հակամարտության վաղ փուլում ԴՄԿ-ն ստանձնեց մի շարք հաստատությունների

⁷ Daniel Wagner and Giorgio Cafiero, In Syrian Kurdistan, a Different War,- Kurd Net (September 6, 2013) <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc/2013/9/syriakurd900.htm>

⁸ Президент Сирии идет на уступки: предоставил гражданство курдам в провинции Эль-Хасика,- NEWSru.com (7 апреля 2011 г.),-<http://www.newsru.com/world/07apr2011/ustupki.html>

⁹ Eva Savelsberg, The Kurdish Factor in the Syrian Revolution,- Syrian Studies Association Bulletin, Volume 18, No 1 (2013);- <https://ojcs.siue.edu/ojs/index.php/ssa/article/view/2858>

(այդ թվում դպրոցների, մշակութային կենտրոնների և այլն) բացման առաքելությունն այն վայրերում, որտեղ քրդերը մեծամասնություն էին կազմում¹⁰: Կուսակցությունն այդ իրողությունը դարձրեց հոգուտ իրեն աշխատող կարևորագույն գործոն: PKK-ի և Սիրիայի ռեժիմի միջև պատմական հարաբերությունների, ինչպես նաև Թուրքիայի ու Սիրիայի միջև լարվածության ծայրահեղ սրման արդյունքում Ասադի վարչակարգն իր նպատակը բերեց Սիրիայի քրդերի շրջանում ԴՄԿ-ի ազդեցության աճին: Մասնավորապես Սիրիայում ապստամբական շարժման ծավալումից հետո սիրիական բանտերում պահվող ԴՄԿ-ի 640 զինյալներ ազատ արձակվեցին¹¹:

Մյուս կողմից, ԴՄԿ-ն չգործեց ռեժիմը տապալելու նպատակ հետապնդող ընդդիմության հետ փոխհամաձայնության մեջ, այլ ընդհակառակը, սիրիական հակամարտության սկզբնական շրջանում այն դարձավ Ասադի ռեժիմի դեմ հստակորեն հանդես եկող Սիրիայի քրդական ուժերին ճնշող, ընդդիմացող ու զսպող գլխավոր դերակատար ուժը: Հետագայում ԴՄԿ-ի և սիրիական կառավարական ուժերի միջև տեղ գտան առանձին ընդհարումներ (2012թ. սեպտեմբերին, 2013թ. հունվար, փետրվար, ապրիլ և դեկտեմբեր ամիսներին, 2014 թ. մարտին և 2015 թ. հունվար և հունիս ամիսներին), սակայն դրանք գերազանցապես էպիզոդիկ դեր ունեցան, իրենց հիմքում ունեին վրեժխնդրությունը կամ կողմերի դիրքային պայքարը, կարճատև էին (հիմնականում մեկօրյա, իսկ առավելագույնը վեցօրյա ընդհարումների բնույթ էին կրում), և Սիրիայի կենտրոնական իշխանությունները նույնիսկ գերադասեցին լուրջ մատնել կամ չմեկնաբանել նմանատիպ իրողությունները: Ներկայումս Ասադի ռեժիմն ու ԴՄԿ-ն ռազմավարական դաշնակիցներ չեն, սակայն միևնույն ժամանակ չեն հեռացել միմյանցից: Ասադ-ԴՄԿ գործարքն ու տարօրինակ «ոչ

¹⁰ О. Жигалина, К вопросу о политических организациях сирийских курдов,- Институт Ближнего Востока (21.02.2012)- <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1329801300>

¹¹ St'u Mohammad Ballout, Syrian Kurds Trade Armed Opposition for Autonomy,-Al-Monitor (June 23, 2012),- <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/06/syrias-kurds-oppose-the-regime-y.html#>, տե՛ս նաև Oytun Orhan, "Syria's PKK Game," Sunday's Zaman, 14 Şubat 2012, <http://www.sundayszaman.com/>

http://www.sundayszaman.com/sunday/newsDetail_getNewsById.action?newsId=271361

դաշնակցային համագործակցությունը» բացատրվում են մի շարք գործոններով.

- Սիրիայի վարչակարգի ու PKK-ի միջև նախկինում (1980-ական-1990-ական թթ.) կերտվել էին համագործակցային հարաբերություններ, որոնք, բնականաբար, որոշակի ուղի հարթեցին Ասադի ռեժիմի ու ԴՄԿ-ի միջև ներկայիս հարաբերությունների համար:
- ԴՄԿ-ն անվերապահորեն ճնշում էր այլախոհական ու հակակառավարական ցույցերն իր համար հասանելի կամ իր մասնակի ազդեցության (նույնիսկ ոչ լիարժեք վերահսկողության) ներքո գտնվող քրդաբնակ տարածքներում (օրինակ՝ Աֆրինում)¹² մասնավորապես 2011 թ. երկրորդ և 2012 թ. առաջին կեսի ընթացքում: Ավելին, մինչ օրս նմանատիպ ակտիվիստները զգուշանում են հակակառավարական ցույցեր կազմակերպելուց¹² քրդական երեք կանտոններում (Աֆրին, Քորանի և Հասեկե):
- Ասադը ԴՄԿ-ն համարում է մի միջոց՝ ընդդիմության կողմից գործողությունների նոր շրջանների ու հենակետերի ստեղծումը կանխելու համար:¹³ Ավելին, այն պահից սկսած, երբ Ազատ սիրիական բանակը նույնպես սկսեց գործել Սիրիայի քրդաբնակ տարածքներում, սիրիական իշխանությունների կողմից դրանց վերահսկողության փոխանցումը ԴՄԿ-ին նշանակում էր, որ այսուհետ ժողովրդական պաշտպանության միավորումները, այլ ոչ թե

¹² Eva Savelsberg, The Kurdish Factor in the Syrian Revolution,- Syrian Studies Association Bulletin, Volume 18, No 1 (2013),- <https://ojcs.siu.edu/ojs/index.php/ssa/article/view/2858>

¹³ Մասնավորապես 2013 թ. հոկտեմբերին, երբ սկզբունքային նշանակություն ունեցող մարտեր էին ընթանում Սիրիայի քրդական ուժերի և սիրիական ընդդիմության միջև Հասեկեում և Հասեկեից հարավ ընկած շրջաններում, սիրիական զորքերն ըստ էության աջակցեցին քրդերին՝ հրետանային հարվածներ հասցնելով տվյալ շրջաններում կենտրոնացված սիրիական ընդդիմության ուժերին: Ст'я В Сирии продолжаются столкновения между курдами и сирийскими боевиками,- *IA REGNUM* (5 Октября 2013)- <http://www.regnum.ru/news/polit/1716148.html> 2015 թ. հոպիսին ժողովրդական պաշտպանության ուժերն (YPG) ու սիրիական բանակը համագործակցեցին նաև Հասեկեում ընդդեմ ԻՊՊ զինյալների: Maher Al Mounnes, Syria regime, Kurds join to fight IS in Hasakeh,-AFP (July 20, 2015) <http://news.yahoo.com/syria-regime-kurds-join-fight-hasakeh-070536892.html>

սիրիական բանակն է պայքար մղելու զինված ընդդիմության դեմ (օրինակ՝ Ռաս ալ-Այնում)¹⁴:

- Լեզիտիմության և այլ հարցերում ԴՄԿ-ի ունեցած խնդիրներն ու սահմանափակումները նույնպես այն հիմնական պատճառների շարքում են, որ ուղղորդեցին Ասադի վարչակարգին քրդական կուսակցությունների շարքում ընտրելու հենց ԴՄԿ-ին որպես լծակ օգտագործելու տարբերակը: Մշտապես մեղադրանքներ են հնչում, որ ԴՄԿ-ն PKK-ի մասնաճյուղն է Սիրիայում: Հետևաբար, հաշվի է առնվում նաև իրավական ճանաչման խնդիրը. ԴՄԿ-ի հարցում թուրքական մոտեցումն ու քրդական հիշյալ կուսակցության դեմ զանազան քաղաքական ուժերի կողմից տարվող հակաքարոզչությունն ինքնին միանգամայն դժվարին խնդիր էին դարձնում ԴՄԿ-ի համար միջազգային լիարժեք աջակցության, առավել ևս իրավական ճանաչման ստացումը: Ասադը նաև գիտակցում էր, որ սիրիական իշխանությունների հետ ԴՄԿ-ի համագործակցությունն իր հերթին կավելացնի ԴՄԿ-ի հասցեին հնչող մեղադրանքները՝ էլ ավելի բարդացնելով վերջինիս ճանաչումը¹⁵:
- Ակնհայտ էր նաև, որ Իրաքյան Քուրդիստանը չի կարող իր վերահսկողությունը հաստատել այս կարգի կառույցի

¹⁴ Ավելին, քանի որ Ռաս ալ-Այնում մարտնչող որոշ խմբավորումներ պատկանում էին «ռադիկալ իսլամիստներին, ԴՄԿ-ն չքննադատվեց հեղափոխության դեմ պայքար մղելու համար, այլ փոխարենը որոշակի համակրանք շահեց»: St'eva Eva Savelsberg, The Kurdish Factor in the Syrian Revolution,- Syrian Studies Association Bulletin, Volume 18, No 1 (2013),- <https://ojcs.siue.edu/ojs/index.php/ssa/article/view/2858>

¹⁵ Մասնավորապես Սիրիայի քրդերի շրջանում գերիշխող ԴՄԿ-ի հետ շփումների մեջ մտնելու առաջարկները մերժող գերմանական կառավարության կողմից բերվող հիմնական առարկություններն էին՝ ԴՄԿ-ի չափազանց սերտ կապերը PKK-ի հետ, Ասադի դեմ գործող ու գերազանցապես սուննի արաբական գերակշռություն ունեցող ընդդիմությանը միանալու ԴՄԿ-ի մերժումը, ԴՄԿ-ի՝ պաշտոնական Դամասկոսի հետ միայն ժամանակ առ ժամանակ ընդհատվող համագործակցությունը և մրցակից քրդական կուսակցությունների դեմ ձեռնարկվող հալածանքները: St'eva Günter Seufert, The Return of the Kurdish Question: On the Situation of the Kurds in Iraq, Syria and Turkey,- German Institute for International and Security Affairs, SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik) Comments, № 38, August 2015, p. 3,- http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2015C38_srt.pdf

նկատմամբ: Միաժամանակ, հաշվի առնելով Թուրքիայի դիրքորոշումն ու թուրքական գործոնը, բացառվում էր նաև ԴՄԿ-ՔՌԿ, մասնավորապես ԴՄԿ-ՔԴԿ սերտ համագործակցությունը, քանզի ՔԴԿ-ն քաղաքական ու տնտեսական էական կախվածություն ունի Թուրքիայից և ոչ միայն պատրաստ չէ, այլև անկարող է խզելու իր կապերը վերջինիս հետ¹⁶: Լիովին բացառվում էր նաև ԴՄԿ-ի պրոթուրքական գործելակերպը: Այս կազմակերպությունը (ԴՄԿ-ն) իր սեփական զինյալներով (YPG), ինքնուրույն ու անկախ գործելակերպով, գաղափարախոսությամբ ու պահանջներով (որոշակի համագործակցություն Ասադի վարչակարգի հետ և հակակառավարական ելույթների ճնշում, ժողովրդավարական ինքնավարություն, քրդերի քաղաքական իրավունքների ապահովում) արդեն իսկ բացասական ընկալում ունեն մնացյալ՝ արաբական ընդդիմության շրջանակներում: Վերոհիշյալի հետ մեկտեղ Սալեհ Մուալիմը մշտապես հերքում է անկախության նպատակը¹⁷ առաջ բերելով զանազան քրդական շրջանակների հակասական վերաբերմունքը:

- «Ասադի ռեժիմը գերադասում է ունենալ քրդական շրջաններ, որոնք ներկայումս գտնվում են ԴՄԿ-ի վերահսկողության ներքո, և որտեղ չեն պլանավորվում ու իրականացվում նոր հարձակումներ ընդդեմ վարչակարգի (սիրիական կառավարության-Վ.Պ.), այլ ոչ թե տարածքներ, որոնք գտնվեն ընդդիմության կամ Մասուդ Բարզանու վերահսկողության ներքո, որոնք ապագայում անհամեմատ ավելի լուրջ անհանգստության պատճառ կարող էին հանդիսանալ Սիրիայի ներկայիս վարչակարգի համար: Այս պահի դրությամբ Սիրիայում քրդական ապրտամբական գոտիների առկայությունն այնքան էլ չի կա-

¹⁶ The Fragile Gains of Syria's Kurds,- Global Intelligence, Stratfor (August 1, 2014), Lebanonwire <http://www.lebanonwire.com/1508MLN/15080103STR.asp>

¹⁷ PYD's leader says no plan for a Kurdish state in northern Syria,- Kurdish Daily News (June 24, 2015) <http://kurdishdailynews.org/2015/06/24/pyds-leader-says-no-plan-for-a-kurdish-state-in-northern-syria/>

րևորվում Ասադի վարչակարգի կողմից, քանի դեռ դրանք չեն ծառայում ընդդիմության նպատակներին»¹⁸:

- Սիրիական իշխանությունները ձգտում էին խաղարկել քրդական խաղաքարտն ընդդեմ Թուրքիայի, ինչպես դա արել են բազմիցս նախկինում: Ինքնին հասկանալի է, որ ԱԶԿ-ն մի կողմից չէր կարող հանդուրժել Սիրիայի հյուսիսում և իր հարավում ԴՄԿ/ՔԱԿ (PKK) գործոնի ռազմական և քաղաքական դիրքերի ամրապնդումը: Սակայն մյուս կողմից խնդրի ռազմական լուծումը թուրքական ներխուժման ճանապարհով նույնպես չէր բխում Թուրքիայի շահերից, քանզի վերջինիս դեմ կմիավորեր ԴՄԿ-ին ու վերջինիս քննադատներին՝ Սիրիայի քաղաքական և ռազմական այլ խմբավորումների¹⁹:
- ԴՄԿ-ի դիրքերի ամրապնդման և հետագա հզորացման գործում Ասադի վարչակարգի և թուրքական գործոնները կարևորող թուրք փորձագետ Ռեյհան Գյուները իրադարձությունների զարգացման հետևյալ մեկնությունն է տալիս. «ԴՄԿ-ի հզորացման ամենաառաջին պատճառներից մեկն այն է, որ այս խմբավորումը, ի տարբերություն ընդդիմադիր մյուս խմբերի, ռազմական պայքար չի մղում ընդդեմ Ասադի վարչակարգի: Քաղաքացիական պատերազմի սկզբում քրդերը նպատակ ունեին ստեղծելու իրենց ապահով ու անվտանգ գոտին՝ հակամարտություններից դուրս մնալու ճանապարհով: Սակայն, քանի որ Սիրիայի ազատ բանակը փորձում էր տեղակայվել քրդական խիտ բնակչություն ունեցող այնպիսի քաղաքներում, ինչպիսիք են Քամըշլուն և Աշրաֆիյան, ինչպես նաև հիշյալ շրջանների քրդական քաղաքացիական բնակչության դեմ նրանց հարձակումների արդյունքում, քրդերը հարկադրված էին քաղաքացիական պատերազմի կողմ դառնալ: Այս իրողությունը քրդերի համար ստեղծեց բոլոր հիմքերը՝ ԴՄԿ-ին աջակցելու համար՝ որպես առաջին այլընտրանքային տարբերակ և Ասադի

¹⁸ Մեջբերումը համաձայն՝ Suriye'de Kürt Hareketleri (Kurdish Movements in Syria),- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi/Center for Middle Eastern Strategic Studies) Report № 127, August 2012, Ankara, ORSAM 2012: p. 32.

¹⁹ St' u Eva Savelsberg, The Kurdish Factor in the Syrian Revolution,- Syrian Studies Association Bulletin, Volume 18, No 1 (2013),- <https://ojcs.siu.edu/ojs/index.php/ssa/article/view/2858>

ոեժիմին նույնպես բերեց ԴՄԿ-ին աջակցելու ուղուն: Այսպիսով, Ասադի վարչակարգի ուժերը, որոնք դուրս եկան Սիրիայի հյուսիսային շրջաններից, հիշյալ շրջանների վերահսկողությունը թողեցին ԴՄԿ-ի ուժերին²⁰: Հետևաբար, ԴՄԿ-ի զինյալներին Թուրքիա-Սիրիա սահմանի երկայնքով տեղաբաշխելու միջոցով PKK-ի Սիրիայի մասնաճյուղը կարող էր օգտագործվել որպես սպառնալիք ընդդեմ Թուրքիայի»²¹:

2. Սիրիայում տեղական կառավարման մարմինների ընտրություններին մասնակցելու, Սիրիայի քրդական կանտոններում ընտրությունների անցկացման, ժողովրդական պաշտպանության միավորումների (YPG) և Ասայիշի ուժերի լիազորությունների օրինականացման, ինչպես նաև հիշյալ կանտոններում բնակվող ժողովուրդների իրավունքները սահմանադրորեն ամրագրելու գործոնները:

ՔԲԿ-ի և/կամ նրա գաղափարախոսությունը կիսող ԴՄԿ-ի ռազմավարության կարևորագույն չափումներից մեկն էլ մասնակցությունն էր 2011 թ. դեկտեմբերին Սիրիայում տեղ գտած տեղական կառավարման մարմինների ընտրություններին²²: Մինչդեռ սիրիական ընդդիմությունը բոլկոտեց հիշյալ ընտրությունները՝ դրանք չկարևորելով: Արդյունքում ԴՄԿ-ն, որը ճանաչված չէր միջազգային հանրության կողմից որպես օրինական կազմակերպություն, մասնակցելով Սիրիայում տեղ գտած ընտրություններին, պահպանեց «Արևմտյան Քուրդիստանի ժողովրդական խորհուրդ» անվանումով հայտնի իր հաստատությունները երկրի քրդաբնակ շրջաններում՝ տեղական կառավարման մարմիններում որոշակի պաշտոն զբա-

²⁰ Սիրիական բանակի վերահսկողության ներքո մնացին միայն ռազմավարական նշանակություն ունեցող առանձին կետեր, մասնավորապես Քամըշլուի և Հասեկեի հատվածում:

²¹ Reyhan Güner, Why is PYD getting upper hand in Syria?,-The Journal of Turkish Weekly (JTW), USAK (March 1, 2014),-<http://www.turkishweekly.net/2014/03/01/op-ed/why-is-pyd-getting-upper-hand-in-syria/>

²² Municipal elections in Syria, Radio New Zealand 13 December 2011 <http://www.radionz.co.nz/news/world/93584/municipal-elections-in-syria>
Michael Olschimke, Local Elections in Syria (December 12, 2011)-<http://www.olschimke.eu/2011/12/12/local-elections-in-syria/>, Syria unrest: Local elections held despite fighting,- BBC (12 December 2011), <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-16135298>

ղեցնող ու կարևորագույն դերակատարում ունեցող յուրային անձանց միջոցով, որոնք տեղերում այդ դիրքերում հայտնվեցին վերոհիշյալ ընտրությունների արդյունքում:

Այսպիսով, ԴՄԿ-ն ինչ-որ չափով օգտվեց Ասադի կողմից անցկացված ընտրություններից՝ երկրի քրդաբնակ շրջաններում իր լեգիտիմության շրջանակներն ընդլայնելու ու ապահովելու նպատակով: Հետագայում, երբ Ասադի ռեժիմը հեռանում էր որոշակի տարածքներից, ԴՄԿ-ի անդամները, որոնք փաստացի նշված շրջանների բնակչության ընտրված ներկայացուցիչներն են կամ առնվազն ներկայացվում են որպես այդպիսին, գալիս են փոխարինելու այսպես կոչված «նախորդ ռեժիմին»²³:

Արդեն 2013 թվականի նոյեմբերին ԴՄԿ-ն հայտարարեց երեք ոչսահմանակից ինքնավար տարածքներում կամ կանտոններում (Աֆրին, Քոբանի և Ջազիրա) միջանկյալ կառավարության ստեղծման մասին²⁴: 2014 թ. Ջազիրայի, Քոբանիի և Աֆրինի կանտոնները հռչակեցին իրենց դեմոկրատական ինքնավարությունը: 2014 թ. հունվարին հռչակվեց նաև վերջիններիս Սահմանադրությունը՝ «Սոցիալական պայմանագրի կանոնադրությունը»²⁵: Իսկ արդեն 2015 թ. մարտի 13-ին տեղ գտած տեղական ընտրությունների արդյունքում ձևավորվեցին վերոհիշյալ երեք կանտոնների տեղական ինքնակառավարման մարմինները: Թեև վերոհիշյալ երեք կանտոններն իրական ինքնավարություն էին ունենալու, և ԴՄԿ-ի անվանումը չէր հիշատակվում, հիշյալ իրողությունն էլ ավելի ամրապնդեց ԴՄԿ-ի դիրքերը Ռոժավայում (Արևմտյան կամ Սիրիական Քուրդիստանում): Վերջինս բաղկացած էր լինելու վերոհիշյալ երեք կանտոններից և պաշտոնապես կոչվելու էր «Աֆրինի, Ջազիրայի և Քոբանիի Դեմոկրատական ինքնավար ռեգիոններ»՝ միաժամանակ դիտարկվելով որպես Սիրիայի տարածքի բաղկացուցիչ մաս: Թեև «Սոցիալական պայմանագրի կանոնադրությունում» ԴՄԿ-ն չէր հիշատակվում, այնուամենայնիվ,

²³ Suriye'de Kürt Hareketleri (Kurdish Movements in Syria),-ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi/Center for Middle Eastern Strategic Studies) Report N° 127, August 2012, Ankara, ORSAM 2012: pp. 33-34.

²⁴ PYD Announces Surprise Interim Government in Syria's Kurdish Regions,- Rudaw (13.11.2013) <http://rudaw.net/english/middleeast/syria/13112013>

²⁵ Charter of the Social Contract (Self-Rule in Rojava),- Peace in Kurdistan (29 January 2014)- <http://peaceinkurdistancampaign.com/charter-of-the-social-contract/>

հիշատակվում էին վերջինիս ռազմական թևն (ժողովրդական պաշտպանություն միավորումները՝ YPG) ու անվտանգության մարմինը (Ասայիշ), և ամրագրվում էին վերջիններիս լիազորությունները: Մասնավորապես նշվում էր, որ «ժողովրդական պաշտպանություն միավորումները (YPG) երեք կանտոնների միակ ռազմական ուժն են, որոնք լիազորված են պահպանելու և պաշտպանելու Ինքնավար ռեգիոնների և դրանց ժողովուրդների անվտանգությունը՝ ընդհանրապես և արտաքին սպառնալիքների», և որ «Ասայիշ ուժերի վրա են դրվում Ինքնավար ռեգիոններում քաղաքացիական ոստիկանական գործառույթները»²⁶:

Ոչ պակաս կարևոր էր նաև այն իրողությունը, որ «Աֆրինի, Ջեզիրայի և Քոբանիի Դեմոկրատական ինքնավար ռեգիոնները» դիտարկվում էին որպես «քրդերի, արաբների, ասորիների, քաղղեացիների, արամեացիների, թուրքմենների, հայերի ու չեչենների կոնֆեդերացիա»²⁷: Թեև Ջազիրա կանտոնի պաշտոնական լեզուներ էին հռչակվում միայն քրդերենը, արաբերենը և ասորերենը, նշվում էր, որ «բոլոր համայնքներն իրենց մայրենի լեզվով կրթելու և կրթվելու իրավունք ունեն»²⁸:

3. ԴՄԿ-ի զինված ուժերի առկայության գործոնը:

ԴՄԿ-ին հաջողվեց ստեղծել, կայացնել ու ամրապնդել նաև իր զինված ուժերը Սիրիայում՝ վերածելով այն իրական գործոնի: Սիրիայի քրդերի շրջանում ՔԱԿ-ի գործունեության և վերջինիս զինյալների հավաքագրմանն ուղղված աշխատանքի փորձն անգնահատելի էր ԴՄԿ-ի զինված խմբավորումների հզորացման գործում: Հայտնի է, որ դեռ 2011 թ. սեպտեմբերի դրությամբ Իրաքից ՔԱԿ-ի որոշ զինյալներ էին աստիճանաբար ժամանում Սիրիա: Նրանց ներկայությունը, կազմակերպական մակարդակն ու զինվածության փաստն ինքնին սահմանափակեցին այլ կուսակցությունների՝ ԴՄԿ-ի վերահսկողության ներքո գտնվող տարածքներ մուտք գործելու կամ այստեղ ազդեցություն ձեռք բերելու հնարավորությունը:

²⁶ Տե՛ս նույն տեղում, «Սոցիալական պայմանագրի կանոնադրություն», Հոդված 15:

²⁷ Տե՛ս նույն տեղում, «Ներածություն»:

²⁸ Տե՛ս նույն տեղում, «Սոցիալական պայմանագրի կանոնադրություն», Հոդված 9:

ԴՄԿ-ի վերահսկողության ներքո գտնվող զինված խմբերը ժամանակի ընթացքում, թերևս, վերածվեցին Սիրիայի քրդերի զինված ուժերի: Այդ զինված ուժերը, որոնք գործում են **«ժողովրդական պաշտպանության ուժեր»** (միավորումներ կամ կոմիտեներ, քրդերեն՝ Yekîneyên Parastina Gel-YPG) անվան տակ, ծառայել են երկու հիմնական նպատակների՝ նախ որպես «պետության» մարմիններ՝ քրդական բնակավայրերից հեռացած Ասադի ռեժիմի քաղաքական գործիչների փոխարեն, ինչպես նաև որպես պաշտպանական ուժեր՝ 2012 թ. հուլիսի 19-ից հետո ԴՄԿ-ի վերահսկողության ներքո անցած քրդաբնակ տարածքների համար²⁹: Եթե 2014 թ. հունվարին հռչակված սահմանադրությամբ՝ «Սոցիալական պայմանագրի կանոնադրությամբ», հաստատվեցին «ժողովրդական պաշտպանության միավորումների (YPG)» և «Ասայիշի» լիազորությունների շրջանակները, ապա 2014թ. հուլիսին ընդունված և Սիրիայի քրդաբնակ տարածքներում կիրառման մեջ դրված «Զինապարտության մասին օրենքով»³⁰ ոչ միայն ապահովվում էր զինված ուժերի համալրումը, այլև պետական կառույցին վայել մակարդակի բարձրացվում հիշյալ գործընթացը:

Ակնհայտ է, որ ԴՄԿ-ի զինված ուժերի ձևավորման գործում էական դեր խաղաց թե՛ Ասադի ռեժիմի կողմից տրամադրված, թե՛ իրենց կողմից ձեռք բերված զենքի գործոնը: Սակայն չպետք է անտեսվի առաջին հերթին Քրդական աշխատավորական կուսակցության (ՔԱԿ-ի կամ PKK-ի) գործոնը: ՔԱԿ-ը ժամանակ առ ժամանակ Հյուսիսային Իրաքում պահվող զինյալների խմբեր էր ուղարկում Սիրիա՝ ԴՄԿ-ի զինյալ թևի՝ ժողովրդական պաշտպանության ջոկատների կազմում մարտնչելու համար³¹: Ներգրավվում էին նաև արդեն իսկ Սիրիա և ԻհԸ անցած PKK-ի մարտիկները: Թուրքական ազգային հետախուզական ծառայության դեռ 2013 թ. հոկտեմբերին պատրաստված զեկուցագրում նշվում էր, որ Սիրիայում PKK-ի

²⁹ Suriye'de Kürt Hareketleri (Kurdish Movements in Syria),- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi/Center for Middle Eastern Strategic Studies) Report N° 127, August 2012, Ankara, ORSAM 2012: p. 34.

³⁰ Zara Syda, Conscription Law: PYD calls on Syria Kurds to 'defend dignity',- ARA News (July 19, 2014) - <http://aranews.net/2014/07/conscription-law-pyd-calls-syria-kurds-defend-dignity/>

³¹ MIT: РПК создала в Сирии батальон из 1000 бойцов,- Kurdistan.Ru (15.10.2013) - http://kurdistan.ru/2013/10/15/news-19828_MIT_RPK_sozdala_v_S.html

զինյալ կառույցը ներառում է մի շարք ռազմական ստորաբաժանումներ՝ տղամարդկանց դեսանտայինները, արևմտյան և արևելյան ճակատի զինված խմբավորումները, կանանց գումարտակը, անվտանգության գումարտակը և ոստիկանական ուժերը: Կա նաև հատուկ նշանակության գումարտակ: Ընդ որում, տարբեր վայրերից (Թուրքիայից, Սիրիայից և Իրանից) PKK-ին միանալու նպատակով եկող երիտասարդ քուրդ զինյալները սկզբում քաղաքական, իսկ այնուհետև ռազմական ուսուցում անցնելուց հետո ներգրավվում են ընթացող հակամարտության մեջ³²: Կարևոր իրողություններից մեկն էլ այն է, որ PKK-ին հաջողվում է Իրաքյան Քուրդիստանում քուրդ երիտասարդների էական հավաքագրում իրականացնել: Նույնիսկ 2015 թ. ընթացքում, չնայած թուրքական օդուժի կողմից Հյուսիսային Իրաքում տեղաբաշխված PKK-ի ճամբարներին ու հենակետերին հուլիս ամսից սկսած հասցվող օդային հարվածներին ու թուրքական տրանսսահմանային գործողություններին, Հյուսիսային Իրաքում աստիճանաբար ավելի մեծ թիվ կազմող իրաքցի քուրդ երիտասարդներ են մեկնում Քանդիլ՝ PKK-ին միանալու և Իսլամական պետության դեմ պայքար մղելու նպատակով³³:

4. «Քրդական» կամ «դեմոկրատական նախաձեռնությունը»³⁴ Թուրքիայում և Թուրքիայի «պասիվ ներգրավվածությունը»:

Մեր կարծիքով «քրդական» կամ «դեմոկրատական նախաձեռնությունը» Թուրքիայում, ինչպես նաև թուրքական կա-

³² MIT: РПК создала в Сирии батальон из 1000 бойцов,- Kurdistan.Ru (15.10.2013) - http://kurdistan.ru/2013/10/15/news-19828_MIT_RPK_sozdala_y_S.html

³³ Իրաքյան Քուրդիստանից PKK-ն կարողանում է յուրաքանչյուր ամիս հավաքագրել շուրջ 100 քուրդ երիտասարդների: St'u Independent: Kuzey Irakli Kürt gençler PKK'ya katiliyor (09.09.2015) <http://www.halkindostlari.com/Haber/1/5082/independent-kuzey-irakli-kurt-gencler-pkk-ya-katiliyor.aspx>

³⁴ 2009 թ. կեսերին իշխող ԱԶԿ-ն պատրաստեց Թուրքիայում քրդական խնդրի կարգավորմանն ուղղված դեմոկրատական բարեփոխումների մի փաթեթ, որը ստացավ «քրդական նախաձեռնություն» անվանումը: Սակայն հետագայում այդ հասկացության փոխարեն շրջանառության մեջ դրվեց ավելի չեզոք համարվող «դեմոկրատական նախաձեռնություն» անվանումը:

ռավարության և PKK-ի միջև սկսված բանակցային գործընթացը նույնպես նպաստեցին ԴՄԿ-ի ամրապնդմանը: Հիշյալ իրողություններն էականորեն կաշկանդեցին Թուրքիայի գործողություններն ու առժամանակ բացառեցին թուրքական կողմի՝ ԴՄԿ-ին և PKK-ին ռազմական հարվածներ հասցնելու, այն է՝ Թուրքիայի առջև ծառայած խնդրի ռազմական լուծման տարբերակը:

PKK-ի հետ բանակցությունների առնչությամբ թուրք փորձագետ Ռեյհան Գյուները մասնավորապես նշում է. «PKK-ի հետ թուրքական կառավարության բանակցային գործընթացը նույնպես նպաստեց ԴՄԿ-ի ամրապնդմանը: Հայտնի է, որ, բանակցությունների հետ կապված, Թուրքիայից ինքնուրույն հեռացած PKK-ի զգալի թվով զինյալներ հաստատվեցին Շահիդանի ճամբարում՝ Իրանում, ինչպես նաև Սիրիայի որոշ շրջաններում, ինչպես, օրինակ՝ Քոբանիում, Քամըշլուում և Աֆրինում: Քուրդ այն զինյալները, ովքեր երկար ժամանակ էին մնացել լեռներում և ավելի փորձառու էին դարձել զինված հարձակումների համար, ներգրավվեցին Ժողովրդական պաշտպանության զորամիավորումներ (YPG)՝ ԴՄԿ-ի (PYD) զինված մասնաճյուղեր: Այսպիսով, ԴՄԿ-ն ռազմական առումով ուներ ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական առավելություն մյուս խմբերի նկատմամբ»³⁵:

Թուրքիան բնականաբար գիտակցում էր, որ պրո-PKK-ական ուժերն ու մասնավորապես ԴՄԿ-ն, օգտվելով իրավիճակից, ամրապնդում են իրենց դիրքերը Սիրիայում: Սակայն Էրդողանը չէր ցանկանում վտանգել հաշտեցման գործընթացը, քանզի դրա արդյունքում ԱԶԿ-ն ընտրություններում ձայներ կկորցնեի երկրի քրդաբնակ շրջաններում: Ավելին, առնվազն 2012 թ. հետո (ընդհուպ մինչև 2015 թ. հուլիսն ընկած ժամանակահատվածը) թուրքական կողմը հարվածներ չէր հասցնում PKK-ի դիրքերին Իրաքյան Քուրդիստանում: Բացի այդ, թուրքական կողմը հույս ուներ, որ ներգրավվելով սիրիական հակամարտություն՝ PKK-ն ու ԴՄԿ-ն ահռելի նյութական ու մարդկային կորուստներ կունենան, և որ քրդերն ու իսլամիստները, միմյանց թուլացնելով, ավելի խոցելի կդառնան Թուրքիայի համար: Սակայն, չնայած ահռելի նյութական ու մարդկային

³⁵ Reyhan Güner, Why is PYD getting upper hand in Syria?,-The Journal of Turkish Weekly (JTW), USAK (March 1, 2014),-<http://www.turkish-weekly.net/2014/03/01/op-ed/why-is-pyd-getting-upper-hand-in-syria/>

կորուստներին, ԴՄԿ-ն ամրապնդում էր իր դիրքերը Սիրիայում, և նրա հզորացումը, ձնագնդի մոդել հիշեցնելով, անվերջ սնուցվում էր:

Այսպիսով, Սիրիայում քրդերի դիրքերի ամրապնդման գործում էական դեր խաղաց Թուրքիայի «պասիվ ներգրավվածությունը» և «քաղաքական ու անվտանգության վակուումը» լցնելու ԴՄԿ-ի և նրա ռազմական թևի՝ YPG-ի կարողությունը³⁶:

5. ԱՄՆ-ի դիրքորոշումն ու ԴՄԿ-ին ցուցաբերվող ամերիկյան աջակցությունը:

Կարևորագույն իրողություն էր նաև ԴՄԿ-ին ԱՄՆ-ի կողմից ցուցաբերվող ոչ անմիջական օգնությունը ռազմական գործողությունների ընթացքում (օդային հարվածների և օդից զենք, զինամթերք ու դեղորայք մատակարարելու) և ԴՄԿ-ին բնութագրելու ու որակելու հարցում, որին զուգահեռաբար սկսվեցին³⁷ ԴՄԿ-ին շարունակական ամերիկյան ռազմական աջակցություն ցուցաբերելու շուրջ քննարկումներն³⁸ ու հիշյալ աջակցության ցուցաբերումը: Որքան էլ Թուրքիան փորձեց ԴՄԿ-ն ներկայացնել որպես PKK-ի սիրիական թև և Իսլամական պետությունն ու ԴՄԿ-ն՝ որպես միանման ու հավասարազոր սպառնալիք ներկայացնող ահաբեկչական կառույցներ,³⁹ միջազգային հանրությունը չընդունեց այդ տեսակետն ու դիտարկեց ԴՄԿ-ն որպես հնարավոր դաշնակից: Մասնավորապես դեռ 2014 թ. հոկտեմբերին ԱՄՆ պետդեպար-

³⁶ The Fragile Gains of Syria's Kurds,- Global Intelligence, Stratfor (August 1, 2014), [Lebanonwire <http://www.lebanonwire.com/1508MLN/15080103STR.asp>](http://www.lebanonwire.com/1508MLN/15080103STR.asp)

³⁷ Ձենքի մատակարարման հարցի շուրջ ԱՄՆ-ի և ԴՄԿ-ի միջև առաջին անմիջական քննարկումները տեղ գտան 2014 թ. հոկտեմբերին՝ Քորանիի զարգացումների առնչությամբ: *St'u US, PYD have new talks, discuss arms transfer to Syrian Kurds,- Today's Zaman (October 19, 2014)- http://www.todayzaman.com/anasayfa_us-pyd-have-new-talks-discuss-arms-transfer-to-syrian-kurds_362061.html*

³⁸ Verda Özer, PYD 'promised' US to not give arms to PKK,- *Hürriyet Daily News (December/08/2014) <http://www.hurriyetdailynews.com/pyd-promised-us-to-not-give-arms-to-pkk.aspx?PageID=238&NID=75307&NewsCatID=359>*, Керри: Военная помощь курдам не противоречит политике США,- *Национальная Служба Новостей (НСН), 20 Октября 2014-<http://nsn.fm/hots/kerri-voennaya-pomoshch-kurdam-ne-protivorechit-politike-ssha.php>*

³⁹ Fahrettin Altun, Turkey in the snare of ISIS and PKK,- *Daily Sabah (July 24, 2015) <http://www.dailysabah.com/op-ed/2015/07/24/turkey-in-the-snare-of-isis-and-pkk>*

տամենտի փոխխոսնակ Մարի Հարֆը, արձագանքելով Էրդողանի այն պնդմանը, թե Թուրքիայի համար «PKK-ն ու ԴՄԿ-ն երկվորյակներ ու զույգեր են», հայտարարեց, որ ԱՄՆ-ի տեսանկյունից «ԴՄԿ-ն ահարեկչական կազմակերպություն չէ»⁴⁰, և «PKK-ն ու ԴՄԿ-ն տարբեր կազմակերպություններ (կառույցներ) են»⁴¹: Թուրքիայում ԱՄՆ-ի արտակարգ և լիազոր դեսպան Ջոն Բասսն իր հերթին 2015 թ. հունիսին տեղ գտած իր ելույթում ոչ միայն ընդունեց, որ ԱՄՆ-ը ԻՊ-ին հասցվող օդային հարվածների միջոցով աջակցում է ԴՄԿ-ին, այլև հայտարարեց, որ «ԱՄՆ-ը, ի տարբերություն Թուրքիայի, չի ճանաչում ԴՄԿ-ն որպես ահարեկչական կազմակերպություն և չի գտնում, որ այն կապված է Քուրդիստանի աշխատավորական կուսակցության (PKK-ի) հետ»⁴²:

ԱՄՆ-ը YPG-ին աջակցելու մի շարք պատճառներ ունի: Սակայն կարևորվում են դրանցից երկուսը.

- Նախ, YPG-ի հարձակումները հիմնականում հաջող ավարտ են ունեցել, և սիրիացի քրդերը գերազանցապես կենտրոնացած են ԻՇԻՊ-ի դեմ պայքարի վրա, քանզի նրանց համար, ի տարբերություն ընդդիմադիր այլ ուժերի, առաջին պլանում սիրիական կառավարական ուժերի դեմ պայքարը չէ:
- Պատճառներից երկրորդը որոշակիորեն կապվում է հասարակական կարծիքի հետ: Արևմուտքի հասարակական կարծիքը որոշակի համակրանք է տաժում քրդերի հանդեպ և հակված է դիտարկելու քրդերին ծայրահեղականության դեմ ճակատամարտ մղող և առավել առաջադեմ մտածելակերպ ունեցող ապստամբական խմբի լույսով: Նույնը չի կարելի ասել տարածաշրջանային հովանավորներից օգնություն ստացող անհամար այլ խմբակցությունների մասին, որոնցից շատերը համագործակցել են

⁴⁰ ABD: PYD bizim için terör örgütü değil,- Sabah 21.10.2014, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/10/21/abd-pyd-bizim-icin-teror-orgutu-degil>

⁴¹ 'PKK İle PYD Aynı Değil',- Tarafsiz haber 21.10.2014 <http://www.tarafsizhaber.com/pkk-ile-pyd-ayni-degil-8535>

⁴² США: «Мы не собираемся создавать Курдистан»,- Ria Taza (24-06-2015) <http://riataza.com/russian/politics/197-ssha-my-ne-sobiraemsa-sozdavat-kurdistan.html>

ալ-Քաիդա-ի սիրիական կառույցի՝ Նուսրա ճակատի հետ⁴³:

Թեև ԱՄՆ-ԴՄԿ լիարժեք համագործակցությունը դեռևս կախված է բազմաթիվ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններից, այնուամենայնիվ, ակնհայտ են դրական միտումները ԴՄԿ-ի հարցում ԱՄՆ-ի դիրքորոշման մեջ⁴⁴:

Իրադարձությունների նման զարգացմանը նպաստեցին սիրիական զարգացումներում Թուրքիայի «պասիվ ներգրավվածությունը» և «քաղաքական ու անվտանգության վակուումը» լցնելու ԴՄԿ-ի և նրա ռազմական թևի՝ YPG-ի կարողությունը: Վերոհիշյալի հետ կապված արևմտյան փորձագետները մասնավորապես նշում են հետևյալը. «YPG-ի հաջողություններն աճեցին, քանի որ Թուրքիան պասիվ էր ներգրավված հակամարտության մեջ, քայլ կատարելով միայն իր համար նախապատվելի խմբերին աջակցություն տրամադրելու համար: Վաշինգտոնն ավելի մեծ չափով ներգրավվելու կոչ էր անում Անկարային, սակայն Թուրքիան կանգնած էր ինչպես ներքին, այնպես էլ ռազմավարական մարտահրավերների առջև, որոնք ստիպում էին նրան տատանվել ակտիվ, անմիջական ձևով ներգրավվածության հարցում: Այս պատճառով է, որ ԴՄԿ-ն կարողացավ հաստատել իր հարաբերական ինքնավարության շրջանակը քաղաքական և անվտանգության վակուումի պայմաններում, և Միացյալ Նահանգներն աջակցեց քուրդ զինյալներին Սիրիայի հյուսիսում, որպեսզի գործընկեր ունենա մի հարթակում, որը Թուրքիան հրաժարվում է զբաղեցնելուց:

Թուրքիան նույնիսկ լռելյայն, ժամանակ առ ժամանակ, հեշտացրեց YPG-ի նպատակների իրագործումը: Անկարան, օրինակ՝ նպաստեց քրդական համալրող ուժերի շարժմանը դեպի Քորանի: Մինչդեռ YPG-ը վաստակեց Իսլամական պետության դեմ պայքարող տարածաշրջանային առավել արդյու-

⁴³ Michael Stephens, Aaron Stein, The YPG: America's new best friend?,- Al Jazeera (28 June 2015) <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/06/ypg-america-friend-isil-kurds-syria-150627073034776.html>

⁴⁴ Mustafa Gurbuz, US-PYD rapprochement: a shift in Washington's strategy?,- Rudaw (24/10/2014) <http://rudaw.net/english/opinion/241020141>

նավետ զինյալ ուժի համբավը, մասնավորապես արևմտյան ՁԼՄ-ներում»:⁴⁵

Անկարան խորապես մտահոգված է ԱՄՆ-ի կողմից ԴՄԿ-ին ցուցաբերվող աջակցությամբ, այն իբրև ահաբեկչական կառույց չճանաչելու փաստով, ԴՄԿ-ի առաջխաղացմամբ ու ձեռքբերումներով և միջազգային ՁԼՄ-ներում նրանց վերաբերյալ համակրանքով լի հիշատակումներով: Սակայն, անտեսելով թուրքական կողմի մտահոգությունները, ԱՄՆ-ը պատրաստակամ է շարունակելու սիրիացի քրդերին ցուցաբերվող օդային աջակցությունը ինչպես Եփրատի հարևանությամբ՝ արևմուտքում, այնպես էլ Ռաբբայի ծայրամասի հարևանությամբ՝ հարավում: Ավելին, 2015 թ. հոկտեմբերի ընթացքում իրականացվում է ամերիկյան ծրագրերն իրագործող տեղական ուժերի կոալիցիայում ԴՄԿ-ի ընդգրկումը, և քննարկվում է վերջիններիս ցուցաբերվելիք ամերիկյան բազմաբնույթ օգնության խնդիրը:

Փորձագիտական որոշ շրջանակներ գտնում են, որ ԱՄՆ-ին պետք է մտահոգի այն հարցը, թե արդյո՞ք, թուրքական պետության թշնամուն աջակցելով՝ ԱՄՆ-ը կարող է կտրուկ ընդհարվել ու սրել հարաբերությունները ՆԱՏՕ-ի իր դաշնակցի հետ, և արդյո՞ք ԻՇԻՊ-ի դեմ անհապաղ հաղթանակն ինչ-որ չափով կբացառի Անկարայի հետ երկարաժամկետ լարվածության հեռանկարի հետ կապված մտահոգությունները⁴⁶: Խնդիրն այն է, որ որքան ավելի երկար է գործում ԻՇԻՊ-ը, այնքան ավելի են թուլանում թե՛ Իրաքը, թե՛ Սիրիան՝ ավելի հավանական դարձնելով վերջիններիս վերջնական պետական փլուզումը: Մինչդեռ ԱՄՆ-ը կողմ է Սիրիայի տարածքային ամբողջականության պահպանմանը: Սակայն հիշյալ ռազմավարության հակափաստարկն էլ այն է, որ Սիրիայի և Իրաքի քրդերին զորեղացնելու արդյունքը նույնպես կարող է հանդիսանալ հիշյալ պետությունների փլուզման արագացումը⁴⁷:

⁴⁵ The Fragile Gains of Syria's Kurds,- Global Intelligence, Stratfor (August 1, 2014), Lenanonwire <http://www.lebanonwire.com/1508MLN/15080103STR.asp>

⁴⁶ Michael Stephens, Aaron Stein, The YPG: America's new best friend?,- Al Jazeera (28 June 2015) <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/06/ypg-america-friend-isil-kurds-syria-150627073034776.html>

⁴⁷ Michael Stephens, Aaron Stein, The YPG: America's new best friend?,- Al Jazeera (28 June 2015)

Ներկայումս ԴՄԿ-ն, ըստ էության, դարձավ ԱՄՆ-ի դաշնակիցը՝ ԻՊ-ի դեմ պայքարում, և ԱՄՆ-ի ու ԴՄԿ-ի միջև գործակցությունը թերևս կարելի է որակել որպես «մարտավարական համագործակցություն»⁴⁸:

Սակայն, նույնիսկ այս պայմաններում, ԴՄԿ-ին ներգրավելով իր ծրագրեր և ընտրելով գործընկեր ու դաշնակից մյուս կողմերին, ԱՄՆ-ը կարող է նրանց կամա թե ակամա ազդանշան տալ կամ ակնարկել, թե պատրաստ է ստեղծված ճգնաժամի հանգուցալուծման բոլոր հնարավոր տարբերակներին, այդ թվում և Սիրիայի պառակտմանն ու պետության ամբողջական փլուզմանը⁴⁹:

ԱՄՆ-ի աջակցությամբ Աֆրիկի և Քորանիի միավորումը ոչ միայն կծախողի անվտանգության գոտու վերաբերյալ թուրքական ծրագրերը, այլև աշխարհաքաղաքական նոր հնարավորություններ կստեղծի թե՛ ԴՄԿ-ի, թե՛ տարածաշրջանի քրդական մյուս կառույցների համար՝ աննախադեպ ամրապնդելով քրդերի դիրքերը ոչ միայն սիրիական, այլև տարածաշրջանային զարգացումներում:

6. ՔԱԽ-ի և ԴՄԿ-ի ծագման գործոնը վերջինիս առավելությունների համադրությամբ:

Սիրիայի 11 տարբեր քրդական կուսակցություններ միավորող Քրդական ազգային խորհուրդը (այսուհետ՝ ՔԱԽ կամ անգլ.՝ KNC/Kurdish National Council) հիմնադրվել է 2011 թ. հոկտեմբերին, ըստ էության, ոչ Սիրիայում, այլ Իրաքյան Քուրդիստանում: Ներկայումս ՔԱԽ-ի անդամ են 15-ից 16 քրդական կուսակցություններ: ՔԱԽ-ի ստեղծումը պետք է դիտարկել Ստամբուլում հիմնված Սիրիայի ազգային խորհրդի (ՍԱԽ) համատեքստում՝ որպես վերջինիս «քրդական վերարտադրություն» կամ ի պատասխան ՍԱԽ-ի ստեղծված քրդական անձրևանոցային կառույց: ՔԱԽ-ի նախագահն է Սիրիայում Քուրդիստանի դեմոկրատական կուսակցության (ՍԲԴԿ կամ ԲԴԿ-Ս, անգլ.՝ Kurdistan Democratic Party in Syria) առաջնորդ

<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/06/ypg-america-friend-isil-kurds-syria-150627073034776.html>

⁴⁸ ABD: PYD ile 'taktik' işbirliği içindeyiz,- Al Jazeera (7 Ağustos 2015) - <http://www.aljazeera.com.tr/haber/abd-pyd-ile-taktik-isbirligi-icindeyiz>

⁴⁹ Michael Stephens, Aaron Stein, The YPG: America's new best friend?,- Al Jazeera (28 June 2015)

<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/06/ypg-america-friend-isil-kurds-syria-150627073034776.html>

Արդ Ալ-Հաքիմ Բաշարը: ՔԴԿ-Ա-ն ՔԱԽ-ի շրջանակներում գործող ամենաազդեցիկ կուսակցությունն է: Սակայն ՔԱԽ-ի հովանու ներքո գործող գրեթե բոլոր քրդական կուսակցությունների շտաբ-կայանները գտնվում են Քուրդիստանի ռեգիոնալ կառավարության տարածքում: Արդյունքում հիշյալ կուսակցություններն անգոր են էականորեն ազդելու Սիրիայում տեղ գտնող զարգացումների վրա, առավել ևս անկարող են տեղում փոխել դրանց ընթացքը:⁵⁰ Բացի այդ, Քրդական ազգային խորհրդի մեջ մտնող քրդական քաղաքական կուսակցությունների գերակշիռ մեծամասնությունը ծագում է Սիրիայի առաջին քրդական կուսակցությունից՝ 1957թ. հիմնադրված Սիրիայի Քրդական (հետագայում՝ Քուրդիստանի) դեմոկրատական կուսակցությունից (ՔԴԿ-Ա): Վերջինիս ճյուղավորումներն ու ենթաճյուղավորումները հանդիսացող հիշյալ կուսակցությունները մշտապես արգելված են եղել Սիրիայում և, ունենալով անօրինական կառույցի կարգավիճակ, հուսահատ պայքար են մղել իրենց ուժերի համախմբման համար: Մշտապես գտնվելով պետական հալածանքների ու ներքին պառակտումների հարվածների տակ, նրանք չունեին իրենց դիրքերն ամրացնելու հնարավորություն, թույլ էին և հիմնականում սահմանափակում էին իրենց գործունեությունը մշակութային ոլորտի շրջանակներով⁵¹: Մինչդեռ ԴՄԿ-ն ծագում է PKK-ից: 1980-1990-ական թվականներին սիրիական կառավարությունն ապաստան է տվել PKK-ին, և հազարավոր սիրիացի քրդեր դարձել են PKK-ի անդամ, որի զինյալների շուրջ մեկ երրորդը սիրիացի քրդեր էին: Ավելին, PKK-ն մշտապես համալրվում էր սիրիացի քրդերի հաշվին: Դա ոչ միայն արգելված չէր, այլև հաճախ խրախուսվում էր սիրիական իշխանությունների կողմից: Ընդդիմաբան է, որ 1990-ական թթ. Սիրիայի բաասական ռեժիմն ընդլայնեց ու մեծացրեց PKK-ին ցուցաբերվող իր աջակցությունը և նույնիսկ անմիջականորեն խրախուսում էր Սիրիայի քրդերին՝ PKK-ին միանալու և վերջինիս շարքերը

⁵⁰ Rodi Hevian, The Resurrection of Syrian Kurdish Politics,- IDC Herzliya, Rubin Center: Research in International Affairs (December 11, 2013), - [http:// www.rubincenter.org/2013/12/the-ressurrection-of-syrian-kurdish-politics/](http://www.rubincenter.org/2013/12/the-ressurrection-of-syrian-kurdish-politics/)

⁵¹ Cengiz Gunes and Robert Lowe, The Impact of the Syrian War on Kurdish Politics Across the Middle East,- Middle East and North Africa Programme (July 2015), Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, London 2015, p. 4. https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150723SyriaKurdsGunesLowe.pdf

համալրելու հարցում: Այդ գործընթացն ապահովելու և իր երկրի քրդերին համոզելու համար Սիրիայի ղեկավարությունը PKK-ին միացած սիրիացի քրդերին նույնիսկ ազատում էր սիրիական բանակում ծառայելու պարտավորությունից: Այդուհանդերձ, արդյունքները գոհացուցիչ չէին, և PKK-ին միացած սիրիացի քրդերի թիվը սպասվածից քիչ էր: Հետևաբար Սիրիայի ղեկավարությունը PKK-ին զինվորագրվելու համար որոշակի քվոտաներ սահմանեց սիրիացի քուրդ ցեղային առաջնորդների համար⁵²:

PKK-ի առաջնորդ Աբդուլլահ Օջալանի՝ Սիրիայից արտաքսվելուց (1998 թ.) և թուրքական հատուկ ստորաբաժանումների կողմից առևանգվելուց (1999) հետո PKK-սիրիական իշխանություններ և ԴՄԿ սիրիական իշխանություններ հարաբերություններն առժամանակ լարված էին համապատասխանաբար 1998-2011 և 2003-2011թթ. ընթացքում: 2003 թ. հիմնվեց ԴՄԿ-ն, որի կորիզն էին կազմում PKK-ի նախկին (գերազանցապես սիրիացի) անդամներից շատերը: Թեև ԴՄԿ-ն ժխտում է PKK-ի մասնաճյուղը լինելու պնդումը, երկուսի միջև եթե ոչ կազմակերպչական ու կառուցվածքային, ապա, համենայն դեպս, օրգանական ու գաղափարախոսական կապն ակնհայտ է: ԴՄԿ-ի հիմքն են կազմում PKK-ի նախկին անդամները: ԴՄԿ-ն գաղափարապես կապված է PKK-ի հետ, PKK-ի գաղափարախոսությունն ու նպատակները կիսող քրդական կազմակերպությունների հովանոցային կառույցը հանդիսացող Քուրդիստանի համայնքների միության (KCK) բացահայտ անդամն է, որի տրամադրության տակ են նաև PKK-ի զանազան բազաներն ու հենակետերը, վերապատրաստման հնարավորությունները, փորձառու մարտիկներն ու սպառազինությունը⁵³: Ճիշտ է, ԴՄԿ-ն նույնպես արգելված կուսակցություն է եղել Սիրիայում, քանզի վերջինիս սահմանադրության համաձայն կուսակցությունները չէին կարող հիմնվել էթնիկական, կրոնական, ռեգիոնալ և ցեղային չափանիշների վրա,

⁵² Gary C. Gambil, "The Kurdish Reawakening in Syria",- Middle East Intelligence Bulletin, Volume 6, No. 4 (April 2004),- http://www.yasaonline.org/reports/The_Kurdish_reawakening%20in_Syria.pdf

⁵³ Cengiz Gunes and Robert Lowe, The Impact of the Syrian War on Kurdish Politics Across the Middle East,- Middle East and North Africa Programme (July 2015), Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, London 2015, p. 4. https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150723SyriaKurdsGunesLowe.pdf

իսկ վերջինիս առաջնորդ Սալեհ Մուալիմը 2010 թ., Սիրիայից հեռանալով, ապաստան գտավ Իրաքյան Քուրդիստանի տարածքում, սակայն սիրիական քաղաքացիական պատերազմը սկսվելուց անմիջապես հետո՝ 2011թ. Մայիսին, նրան հնարավորություն տրվեց վերադառնալու Սիրիա (Քամըշլու) և վայելելու սիրիական կառավարության և PKK-ի համակողմանի աջակցությունը: Սիրիայի քրդական քաղաքականության մեջ բազմաթիվ քրդական կուսակցություններից մեկը հանդիսացող ԴՄԿ-ի վերելքին նպաստեցին բարձր կարգապահությունը, կազմակերպական հմտությունները, ռազմավարական պլանավորումն ու հստակ գաղափարախոսությունը, հատկանիշներ, որոնք բացակայում էին ԴՄԿ-ի մրցակից քրդական քաղաքական կուսակցությունների մոտ⁵⁴:

7. ԴՄԿ-ի կազմակերպվածության և անհամեմատ ավելի միապարր լինելու գործոնը:

ԴՄԿ-ն ոչ միայն ավելի կազմակերպված է, քան ՔԱԽ-ը, այլ նաև ավելի միատարր է (մոնոլիտ): Արդյունքում ԴՄԿ-ն ունի ՔԱԽ-ի նկատմամբ առավելություն թե՛ իր կողմնակիցներին համախմբելու, թե՛ օպերատիվ որոշումներ կայացնելու հարցում: Խնդիրն այն է, որ որոշումներ կայացնելիս ՔԱԽ-ը պետք է հաշվի առնի իր անդամ հանդիսացող շուրջ 16 տարբեր քրդական կուսակցությունների հաճախ իրարամերժ շահերը, մինչդեռ ԴՄԿ-ն, որպես մեկ կուսակցություն, կարող է անհամեմատ ավելի օպերատիվ ու արդյունավետ որոշումներ կայացնել և անհամեմատ ավելի արագ անցնել որոշումների կայացումից մինչև դրանց իրագործումն ընկած շրջան⁵⁵:

⁵⁴ Cengiz Gunes and Robert Lowe, The Impact of the Syrian War on Kurdish Politics Across the Middle East,- Middle East and North Africa Programme (July 2015), Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, London 2015, p. 4. https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150723SyriaKurdsGunesLowe.pdf

⁵⁵ John Caves, Syrian Kurds and the Democratic Union Party (PYD),- ISW (Institute for the Study of War), Backgrounder (December 6, 2012), p. 4. Պատահական չէ, որ ի պատասխան այն հարցին, թե ինչու է հատկապես ԴՄԿ-ն գերիշխում Սիրիայի քրդաբնակ շրջաններում, Սալեհ Մուալիմը նշել է, որ, օրինակ, անցակետերում ԴՄԿ-ն և ՔԱԽ-ը պետք է ունենան երեքական ներկայացուցիչներ: Սակայն եթե ԴՄԿ-ն արագ ընտրում կամ նշանակում է իր ներկայացուցիչներին, ՔԱԽ-ի կազմում ընդգրկված կուսակցությունները չունեն համապատասխան մարդիկ՝ ուղարկելու համար կամ չեն

8. ԴՄԿ-ի կազմակերպական կառույցների ցանցի կայացումը:

Մինչ Սիրիայի այլ քրդական կուսակցություններն ու կազմակերպությունները պայքարում էին միմյանց դեմ կամ վարում ներկուսակցական պայքար լիդերության դիրքերի համար, ԴՄԿ-ն զարգացնում, ընդլայնում ու կատարելագործում էր իր կազմակերպական կառույցները: Ավելին, մինչ Սիրիայի ընդդիմադիր կուսակցություններն ու կազմակերպությունները քննարկումների ու բախումների մեջ էին այն հարցում, թե իրենք և մյուսները ընդդիմադիր որ խմբավորմանը պիտի հարեն, ԴՄԿ-ն մեծացրեց իր իշխանությունն ու ազդեցությունը ժողովրդական զանգվածների շրջանում: Այդ գործին նպաստեց նաև այն, որ ԴՄԿ-ին հաջողվեց օգտվել ՔԱԽ-ում ընդգրկված քրդական կուսակցությունների միջև առկա մրցակցությունից: Ավելին, աստիճանաբար ԴՄԿ-ն դարձավ գերիշխող ուժ այն մարզերում, որոնք փաստացի վերահսկում էր, կամ որոնք հետագայում անցան իր վերահսկողության ներքո: ԴՄԿ-ն ստանձնեց որոշակի հաստատությունների (դպրոցներ և այլն) գործարկման պատասխանատվությունը՝ զուգահեռաբար մասնակցելով նաև ընտրություններին: Բնականաբար ԴՄԿ-ի զինված ուժերի դերը չպետք է անտեսվի, սակայն ռազմավարական և մարտավարական հստակությունը նույնպես կարևորվեց: Մասնավորապես, ի հակադրություն այլ կուսակցությունների ելույթներում ու դիրքորոշման մեջ առկա անորոշության, ԴՄԿ-ն փաստացի ձեռք բերեց իր նպատակները հստակորեն գիտակցող և առկա խնդիրներին լուծումներ տալուն ընդունակ կուսակցության վարկանիշ: Վերածվելով խնդիրների լուծման կենտրոնի՝ ԴՄԿ-ն աստիճանաբար ձեռք բերեց նույնիսկ այն քուրդ բնակիչների աջակցությունը, որոնք անցյալում ԴՄԿ-ի հետ որոշակի հեռավորություն էին պահպանում⁵⁶:

9. ԴՄԿ-ի՝ քրդական այլ (գերազանցապես ՔԱԽ-ում ընդգրկված) կուսակցությունների քաղաքական դիրքորոշ-

կարողանում բոլորի համար ընդունելի մարդկանց ընտրել, իսկ հետո մեղադրում են ՔԴՄ-ին իշխանությունը չկիսելու մեջ: Տե՛ս նույն տեղում:

⁵⁶ Suriye’de Kürt Hareketleri (Kurdish Movements in Syria),- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi/Center for Middle Eastern Strategic Studies) Report N° 127, August 2012, Ankara, ORSAM 2012: p. 32.

ման ու գործելակերպի մեջ տեղ գրած թերացումներից ու ծախողումներից, թուլությունից ու պառակտվածությունից օգտվելու կարողությունը:

Մինչ Քրդական Ազգային խորհուրդը չէր կարողանում կարգավորել իր հարաբերությունները Սիրիայի ընդդիմադիր մյուս շարժումների հետ, ԴՄԿ-ն կենտրոնացավ երկու հիմնական դիսկուրսի վրա: Առաջինն այն է, որ «Սիրիայի Ազգային խորհուրդը (ՍԱԽ-ը կամ SNC-ն) մի միջոց ու գործիք է» Թուրքիայի ձեռքում, հետևաբար այն ամենևին մտադիր չէ ճանաչել քրդերի ներկայությունն ու իրավունքները, այլ նույնիսկ մտադիր է ճնշել վերջիններիս՝ կանխելով նրանց ակտիվացումը: Այն փաստը, որ այս գործընթացում Քրդական Ազգային խորհուրդը փորձեց հարաբերություններ հաստատել Սիրիայի Ազգային խորհրդի հետ, սակայն ծախողվեց ու չունեցավ իրական ձեռքբերում, նույնպես նպաստեց ԴՄԿ-ի դիրքերի ամրապնդմանը: ՍԱԽ-ի կոնֆերանսներում ՔԱԽ-ի կամ վերջինիս հետ փոխկապակցված կուսակցությունների ունեցած անհատական անհաջողություններն ամրապնդեցին ԴՄԿ-ի դիրքերը: Արաբական ընդդիմության հակաքրդական արձագանքը և նույնիսկ Սիրիայի Ազգային խորհրդի ղեկավար Բուրհան Դալիունի այն պնդումը, թե «չկա նման բան, ինչպես սիրիական Բուրդիստան» հասկացությունն է, դյուրացրին ազգայնական զարթոնք ապրող Սիրիայի քրդերի շրջանում աջակցություն գտնելու ԴՄԿ-ի խնդիրը, առավել ևս, որ վերջինս որոշակի հեռավորություն էր պահպանում թե՛ ՔԱԽ-ի, թե՛ ՍԱԽ-ի նկատմամբ: ԴՄԿ-ի երկրորդ դիսկուրսի համաձայն՝ քրդերի իրական թշնամին Թուրքիան է: Այս դիսկուրսում Ասադի ռեժիմը նկարագրվում է որպես թույլ, դեպի անկում ու փլուզում գնացող գործոն, որը հետևաբար այլևս չի կարող մեծ սպառնալիք ներկայացնել ընդդեմ քրդերի: Փոխարենը, ԴՄԿ -ի պնդմամբ, իրական վտանգ ու սպառնալիք է ներկայացնում Թուրքիան, որն «ապացուցել» է դա թե՛ սեփական երկրում, թե՛ այլ երկրների քրդերի դեմ վարած քաղաքականությամբ: Հակաթուրքական դիսկուրսի օգտագործումն անչափ արդյունավետ եղավ Սիրիայի քրդերի շրջանում⁵⁷:

⁵⁷ Suriye'de Kürt Hareketleri (Kurdish Movements in Syria).- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi/Center for Middle Eastern Strategic Studies) Report N° 127, August 2012, Ankara, ORSAM 2012: pp. 32-33.

Որոշ փորձագետների կողմից ԴՄԿ-ի առավելությունն ապահովող այլ գործոնների շարքում է դիտարկվում «սիրիական քաղաքացիական պատերազմի սկզբից և եթ թուրք քրդական խմբավորումները մեկ-միասնական կառույցի մեջ միավորելու նպատակ հետապնդող նախաձեռնությունների», ինչպես նաև սիրիական ընդդիմության հետ քրդական կուսակցությունների սերտ համագործակցությունն ապահովելու թուրք ջանքերի ձախողումը: Մասնավորապես հիմնականում ՔԴԿ-ի առաջնորդ և ՔՌԿ-ի նախագահ Մասուդ Բարզանու ղեկավարության ներքո գործող, սակայն նաև պրոԲՀՄ-ական կուսակցություններ ներառող «Քրդական ազգային խորհուրդը չկարողացավ ինտեգրվել ո՛չ Սիրիայի ազգային խորհրդում և ո՛չ էլ Սիրիայի հեղափոխական և ընդդիմադիր ուժերի ազգային կոալիցիայում: Քրդական ազգային խորհրդի անդամների միջև գաղափարների բախման խորացումը և խորհրդի որոշ անդամների՝ ԴՄԿ-ի հետ ունեցած սերտ հարաբերությունները նպաստեցին ԴՄԿ-ի վերելքին: Այս ամենը խրախուսեց ԴՄԿ-ին իր սեփական ուժերով պայքարելու քրդական խիտ բնակչություն ունեցող շրջաններում Սիրիական ազատ բանակի հարձակումների դեմ, այնպես, որ քրդերի՝ ԴՄԿ-ին ցուցաբերվող աջակցությունն աստիճանաբար աճեց»⁵⁸:

Թեև Քրդական Ազգային խորհուրդն ունի շուրջ 16 անդամ-կուսակցություններ, նրանց միջև պառակտվածությունը զգալի է ու նկատելի: Արդյունքում նրանցից շատերը համագործակցում են ՔԴՄ-ի հետ: Մասնավորապես Քուրդիստանի հայրենասիրական միության հետ առնվազն փոխկապակցված գործող ՔԱԽ-ի անդամ մի շարք կուսակցություններ (օրինակ՝ Համիդ Դարվիշի գլխավորած Քուրդիստանի դեմոկրատական առաջադիմական կուսակցությունը, ինչպես նաև ծախ ուղղվածության կուսակցություններից՝ Մուհամմադ Մուսայի գլխավորած Քրդական դեմոկրատական ծախ կուսակցությունը և Շեյխ Ջամալի գլխավորած Սիրիական դեմոկրատական քրդական կուսակցությունը) սերտ հարաբերություններ են պահպանում ՔԴՄ-ի հետ: Ավելին, որոշ աղբյուրների համաձայն, սիրիական դաշտում. «...նրանք նաև համագործակցում են ՔԴՄ-ի հետ և իրենց մարտիկներին ուղարկում միանալու ՔԴՄ-ի

⁵⁸ Reyhan Güner, Why is PYD getting upper hand in Syria?, -The Journal of Turkish Weekly (JTW), USAK (March 1, 2014), -<http://www.turkishweekly.net/2014/03/01/op-ed/why-is-pyd-getting-upper-hand-in-syria/>

մարտական ուժին՝ YPG-ին»⁵⁹:

10. ԴՄԿ-ի՝ իր ազդեցության շրջանակը սիրիական և քրդական այլ ուժերի ներթափանցումից զերծ պահելու կարողությունը:

ԴՄԿ-ն հստակորեն սահմանել է Սիրիայի՝ իր ազդեցության ներքո գտնվող քրդաբնակ տարածքներում սիրիական բանակի ներկայության կետերը: Այդ պայմանավորվածությունների խախտման փորձերն անմիջապես հանգեցրել են ԴՄԿ-ի կտրուկ հակահարվածին: Դրա հետ մեկտեղ, ԴՄԿ-ն փորձել է ընդգրկել ՔԴԿ-ին սիրիական գործընթացներում միայն այնքան, որքան որ ինքն է հարմար գտնում՝ որոշակիորեն սահմանափակելով ՔԴԿ-ի ներգրավվածության շրջանակները: Մասնավորապես, ԴՄԿ-ն զգուշավորություն է հանդես բերում Սիրիայի տարածքում Իրաքյան Քուրդիստանի փեշմերգաների ներկայության և Իրաքյան Քուրդիստանում ռազմական պատրաստություն (ուսուցում ու վերապատրաստում) անցած սիրիացի քրդերի (փեշմերգաների) վերադարձի հարցում⁶⁰: Չնայած համատեղ ու միասնական քրդական շարժման ու համաքրդական մեծ համագործակցության վերաբերյալ մեկնաբանություններին՝ երկու կողմերը շարունակում են կասկածել միմյանց ունեցած մտադրությունների և վարած քաղաքականության առնչությամբ: ԴՄԿ-ն չի ցանկանում, որ Իրաքյան քրդերի փեշմերգա ուժերը մտնեն Սիրիա, քանի որ այն կհանգեցնի ինչպես արաբական ընդդիմության, այնպես էլ Իրանի ու Սիրիայի կտրուկ բացասական արձագանքին: Բացի այդ, ԴՄԿ-ն, բնական է, չի ցանկանում կորցնել Սիրիայի քրդերով բնակեցված շրջաններում ռազմական ուժեր ունեցող միակ քրդական կուսակցության հիմնական առավելությունը: Այսպիսով, ԴՄԿ-ն կտրուկ մերժում է Իրաքյան կամ սիրիական

⁵⁹Rodi Hevian, The Resurrection of Syrian Kurdish Politics,- IDC Herzliya, Rubin Center: Research in International Affairs (December 11, 2013), - <http://www.rubincenter.org/2013/12/the-ressurrection-of-syrian-kurdish-politics/>

⁶⁰ "Пешмерга Рожавы" вернутся в Сирийский Курдистан,- Kurdistan.Ru (17.09. 2015), http://kurdistan.ru/2015/09/17/news-24920_Peshmerga_Rozhava.html, Администрация Сирийского Курдистана: Нет никаких планов разрешить возвращение сирийских пешмерга,-Kurdistan.Ru (18.09.2015)- http://kurdistan.ru/2015/09/18/news-24928_Administraciya_Siriy.html

ծագում ունեցող քրդական փեշմերգա ուժերի ներգրավման ու Սիրիա մուտք գործելու հեռանկարը: Սակայն կարևորելով քրդերի միջև անդրսահմանային համագործակցությունը՝ ԴՄԿ-ն նշում է, որ «փեշմերգա ուժերը Սիրիա կկանչվեն, երբ դրա անհրաժեշտությունը լինի», ինչով ԴՄԿ-ն ակնարկում է, որ փեշմերգա ուժերին իրենք համարում են մի միջոց, որին կարող են ապավինել միայն այն դեպքում, երբ իրենք կզգան նման օգնության ծայրահեղ անհրաժեշտությունը: Այսպիսով, ԴՄԿ-ն, որը ՔԴԿ-ին և ընդհանրապես ՔՌԿ-ին դիտարկում է որպես Սիրիայի քրդերի շրջանում կամ միջազգային ասպարեզում լեգիտիմություն ձեռք բերելու միջոց, կարող է դիմել կամ ապավինել ՔՌԿ-ի աջակցությանը միայն այն ժամանակ ու այն դեպքում, երբ կզգա դրա ծայրահեղ անհրաժեշտությունը: Այդ է հուշում մինչ օրս տեղ գտած զարգացումների տրամաբանությունը⁶¹:

11. ԴՄԿ-ի վերահսկողության ներքո գտնվող կանտոնների գաղափարախոսական պատճենումը. նոր գաղափարներն ու ծրագրերը:

Սիրիայում սկսված ապստամբական շարժումներից անմիջապես հետո ԴՄԿ-ն թե՛ դիսկուրսում, թե՛ գործնականում առաջ քաշեց դեմոկրատական ինքնավարության⁶² կամ դեմոկրատական կոնֆեդերալիզմի⁶³ նպատակը՝ ծրագիր, որ առաջ էր քաշվում PKK-ի կողմից:

Հիշյալ գաղափարը լայնորեն լուսաբանվեց ԴՄԿ-ի կողմից՝ առաջ բերելով նաև արևմտյան պաշտոնատար և ոչ պաշտոնատար շրջանակների աննախադեպ հետաքրքրությունը: Ինչդիրն այն է, որ ԴՄԿ-ն սկսեց հիշյալ գաղափարի կենսագործումը Սիրիայի քրդաբնակ շրջաններում: Այս գաղափարն ընկած էր նաև Ռոժավայի (Սիրիայի քրդաբնակ շրջաններում)

⁶¹ Suriye'de Kürt Hareketleri (Kurdish Movements in Syria),- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi/Center for Middle Eastern Strategic Studies) Report № 127, August 2012, Ankara, ORSAM 2012: p. 33.

⁶² «Դեմոկրատական ինքնավարության» մասին տե՛ս "A Revolution of Life – Interview With Saleh Muslim",- Tenk (10 November 2014) – <http://tenk.cc/2014/11/a-revolution-of-life/>

⁶³ Abdullah Ocalan, Democratic Confederalism. – London [International Initiative Edition Transmedia Publishing Ltd], 2011.

ձևավորված կանտոնների սահմանադրության հիմքում⁶⁴: Դրանով իսկ գաղափարախոսական տեսությունը դրվում էր պրակտիկ հողի վրա և հաջողության դեպքում կարող է վերաձվել կառավարման մի նոր մոդելի:

Իր նպատակներին հասնելու համար ԴՄԿ-ն առաջին հերթին մտադիր էր ամրապնդել իր կառույցները քրդերի շրջանում: Այն ընդլայնեց իր սոցիալական և կազմակերպական ցանցը, առաջին պլան մղեց սոցիալական և քաղաքական խնդիրները՝ բնակչության շրջանում ստանալով անհամեմատ ավելի մեծ աջակցություն: Այս հարցերում այլ կուսակցությունների հնարավորությունների անբավարարության արդյունքում ԴՄԿ-ն վերջիններիս նկատմամբ ձեռք բերեց որոշակի առավելություն:

Երկրորդ փուլում ԴՄԿ-ն իր հիմնական շեշտադրումն անում էր այն ուղերձի վրա, որ ինքն այն միակ ուժն է, որ կարող է պաշտպանել քրդերին Սիրիայում: Ասադի հետ գործարք կնքելու արդյունքում ԴՄԿ-ին հիմնականում հաջողվեց Ազատ սիրիական բանակի (ԱՍԲ-ի, անգլ.՝ Free Syrian Army, FSA) գործողությունների դաշտից հեռու պահել այն շրջանները, որտեղ քրդական բնակչությունը մեծամասնություն էր կազմում: Ավելին, ժամանակի ընթացքում Սիրիայի վարչակազմի աջակցությամբ ԴՄԿ-ին հաջողվեց ստանալ իշխանությունը հիշյալ շրջաններում: Այս ժամանակահատվածի ընթացքում այն փաստը, որ մյուս կուսակցությունները չունեին զինված ուժեր կամ նմանատիպ կազմակերպական ցանց, դյուրացրեց ԴՄԿ-ի գործունեությունը:

ՔԱԿ-ի (PKK-ի) և ԴՄԿ-ի ռազմավարության ամենակարևոր գործոններից մեկն էլ նախապատրաստվելն էր այն ժամանակաշրջանին, երբ սիրիական գործող վարչակարգը պետք է տապալվեր: Սակայն, լինելով ճկուն ու շրջահայաց, այն արագորեն մի ճամբարից մյուսը չանցավ ու չփոխեց կողմերին: Երկար ժամանակահատվածի ընթացքում այն համագործակցեց Ասադի ռեժիմի հետ: Բայց երբ տեսավ, որ ռեժիմն աստիճանաբար թուլանում է, արագ սկսեց համապատասխան

⁶⁴ The Constitution of the Rojava Cantons: The Social Contract,- https://peaceinkurdistancampaign.files.wordpress.com/2014/03/english-version_sc_revised-060314.pdf

քայլեր ձեռնարկել հեշտությանը կողմերին փոխելու համար⁶⁵:

12. ԴՄԿ-ի վերելքի գործում անգնահատելի է նաև վերջինիս առաջնորդ (ներկայումս՝ համանախագահ) Սալեհ Մուալիմի⁶⁶ դերը:

Վերջինս, ըստ էության, Ռոժավայի փաստացի ղեկավարն է, թեև երեք կանտոններից յուրաքանչյուրն ունի իշխանության իր մարմիններն ու ղեկավար կազմը: Սալեհ Մուալիմի ողջ կենսագրությունն օբյեկտիվորեն ապահովել է նրա՝ որպես քաղաքական գործչի լայնախոհությունն ու շրջահայացությունը: Նա հրաշալի է պատկերացնում թե՛ Սիրիայի քրդական մյուս կուսակցությունների, թե՛ Իրաքյան Քուրդիստանի ղեմնկրատական կուսակցության պոտենցիալը, գործելակերպը, ուժեղ և թույլ կողմերը, քանզի 1970-ական թթ. Սկսած՝ լեզենդար Մուստաֆա Բարզանու շարժման հետևորդն էր, իսկ 1998-2003թթ. եղել է Իրաքյան ՔԴԿ-ի սիրիական մասնաճյուղի՝ Սիրիայի Քուրդիստանի ղեմնկրատական կուսակցության (ՔԴԿ-Ս) անդամ: Սակայն 2003 թ. նա հեռացավ ՔԴԿ-Ս-ից՝ գտնելով, որ վերջինս անարդյունավետ է գործում և անկարող է հասնել իր նպատակներին: Սալեհ Մուալիմը բնականաբար հրաշալի է պատկերացնում PKK-ի գործունեությունը, քանզի նույն 2003թ. դարձավ PKK-ի սիրիական մասնաճյուղի՝ ԴՄԿ-ի անդամ անմիջապես ընդգրկվելով ԴՄԿ-ի գործադիր խորհրդի կազմում և 2010 թ. ընտրվելով կուսակցության առաջնորդ: Սալեհ Մուալիմը լավ հարաբերություններ ու կապեր ունի նաև Քուրդիստանի հայրենասիրական միության (ԲՀՄ) հետ, քանզի իր կնոջ՝ Այշե Էֆենդիի հետ բանտարկվելուց հետո 2010թ. Հեռացավ Սիրիայից՝ ապաստան գտնելով Իրաքյան Քուրդիստանի տարածքում (ընդհուպ մինչև 2011 թ. մայիսը)՝ ոչ միայն PKK-ի ճամբարներում, այլև ԲՀՄ-ի ազդեցության գոտում:

Սալեհ Մուալիմը հրաշալի է պատկերացնում նաև թուրքական զարգացումները, քանզի, PKK-ի գործոնի հետ մեկտեղ,

⁶⁵ Suriye’de Kürt Hareketleri (Kurdish Movements in Syria).- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi/Center for Middle Eastern Strategic Studies) Report N° 127, August 2012, Ankara, ORSAM 2012: p. 33.

⁶⁶ Saleh Muslim Mohammed.- Carnegie Middle East Center (December 29, 2011)- <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=48726>

1970-ական թթ. Սովորել է Ստամբուլի տեխնիկական համալսարանում:

Նա կարևորում է նաև կանանց դերը ԴՄԿ-ի գործունեության շրջանակներում: Պատահական չէ, որ 2012 թ. Սկսած՝ Սալեհ Մուսլիմն ու Ասյա Աբդուլլան ԴՄԿ-ի համանախագահներ են: Կանայք ԴՄԿ-ի շարքեր ներգրավված են տղամարդկանց հավասար՝ կառավարման, քաղաքական և ռազմական կառույցներում: Նման մոտեցումն էականորեն տարբերվում է ջիհադականների գործելակերպից, որի արդյունքում ԴՄԿ-ն գրավում է միջազգային հանրության ուշադրությունն ու շահում վերջինիս համակրանքը: Սիրիայի քրդական բնակչության շրջանում Սալեհ Մուսլիմն անկեղծ համակրանք ու աջակցություն է վայելում նաև այն պատճառով, որ իր անմիջական հարազատների հետ մեկտեղ առաջին շարքերում է⁶⁷:

13. ԴՄԿ-ն փարածաշրջանային՝ ոչ ԴՄԿ-ական քրդական ուժերի ու կառույցների (ներառյալ Սիրիայի ոչ ԴՄԿ-ական քրդերի) օգնությունից և աջակցությունից օգտվելու լայն հնարավորություններ ունի, թեև մրցակցությունն ու միջամտությունը բացառելու նպատակով դեռևս լիովին չի օգտվում ընձեռնված հնարավորություններից:

Մի կողմից, տարածաշրջանային քրդական կառույցների հիմնական մասը քննադատում է Ռոժավայում⁶⁸ միահեծան իշխելու ԴՄԿ-ի վճռականությունը և մրցակցում ու նույնիսկ ժամանակ առ ժամանակ ընդհարվում կամ տեղեկատվական պատերազմ մղում վերջինիս դեմ: Մյուս կողմից, տարածաշրջանային բոլոր՝ այդ թվում ոչ-ԴՄԿ-ական քրդական ուժերն ու կառույցներն են գիտակցում, որ Ռոժավայի ի հայտ գալն աննախադեպ ձեռքբերում է, քանզի նախկինում Սիրիայում քրդական ինքնավարության հարցն ընդհանրապես չէր քննարկվել, իսկ նմանատիպ պահանջներն անիրատեսական էին թվում: Ռոժավան լիովին փոխեց քրդական շարժման

⁶⁷ Նրա որդին՝ Շերվանը, ժողովրդական պաշտպանության զորամիավորումների կազմում մարտնչում էր իսլամականների դեմ և զոհվեց 2013 թ. հոկտեմբերին Թել Աբյադի մարտերի ժամանակ:

⁶⁸ Ռոժավա ասելով նկատի ունեն Սիրիայի քրդաբնակ տարածքները՝ Արևմտյան Քուրդիստանը (քրդերեն՝ *ڕۆژاوای کوردستان*, Rojavayê Kurdistanê), որը ներկայումս ներառում է Աֆրին, Քոբանի և Զազիրա կանտոնները:

ընթացքն ու քրդական ազգայնական դիսկուրսը: Սակայն բոլորն են նաև գիտակցում, որ Սիրիայի քրդական ինքնավարությունը (Ռոժավան) չափից դուրս փխրուն է ու վտանգված, քանզի գործում է թշնամական ու սպառնալից միջավայրում⁶⁹: Նման պայմաններում Սիրիայի նույնիսկ այն քրդերը, ովքեր ԴՄԿ-ական չեն, իրենց անվտանգությունն ապահովելու նպատակով հարկադրված են ստեղծել սեփական զինված ստորաբաժանումներն ու ինքնակառավարման մարմինները, որոնք արդյունավետ կարող են գործել միայն ԴՄԿ-ի ենթակայության ներքո գործելու դեպքում: Ոչ միայն սիրիական գործընթացներն ու Իսլամական պետության գործոնը, այլև Թուրքիայի ռազմական գործողությունները Հյուսիսային Իրաքում և Անկարայի կողմից Սիրիայում գործող քրդական ինքնավարությունը չընդունելու փաստն ու քրդական ձեռքբերումները վերացնելու ձգտումն ավելի ակնհայտ են դարձնում սպառնալիքները թե՛ տարածաշրջանային, թե՛ սիրիական քրդական քաղաքական կառույցների համար: Հետևաբար, Սիրիայում քրդական ինքնավարության դեմ հարձակման դեպքում վերջիններս պատրաստ են աջակցելու ԴՄԿ-ին և նրա ռազմական թևին՝ YPG-ին⁷⁰:

14. Իսլամական պետության գործոնը:

Սիրիայում ԴՄԿ-ի, իսկ Իրաքյան Քուրդիստանում ՔԱԿ-ի (PKK-ի) դիրքերի ամրապնդմանն էականորեն նպաստեցին նաև Իսլամական պետության զինյալների կողմից ռազմական գործողությունների ընդլայնումն ու տարածումը Հյուսիսային Իրաքի ուղղությամբ՝ ինչպես ՔՌԿ-ի անմիջական վերահսկողության ներքո գտնվող տարածքներում (ներառելով նաև Էրբիլի և Բաղդադի միջև դե յուրե վիճելի համարվող, սակայն դե ֆակտո ՔՌԿ-ի վերահսկողության ներքո գտնվող շրջանները),

⁶⁹ Cengiz Gunes and Robert Lowe, The Impact of the Syrian War on Kurdish Politics Across the Middle East,- Middle East and North Africa Programme (July 2015), Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, London 2015, p. 6. https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150723SyriaKurdsGunesLowe.pdf

⁷⁰ Cengiz Gunes and Robert Lowe, The Impact of the Syrian War on Kurdish Politics Across the Middle East,- Middle East and North Africa Programme (July 2015), Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, London 2015, p. 6. https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150723SyriaKurdsGunesLowe.pdf

այնպես էլ իրաքյան կենտրոնական իշխանությունների վերահսկողության ներքո գտնվող շրջաններում: ՔՌԿ-ի սկզբնական ռազմական պարտությունների արդյունքում:

ա/քրդական փեշմերգան մասամբ հեղինակազրկվեց: Վերջիններիս սկսեցին որակել որպես «թղթե վագրեր»⁷¹:

բ/ Առանց հապաղելու ԴՄԿ-ի մարտիկները՝ Ժողովրդական պաշտպանության զորամիավորները (YPG) շտապեցին լցնել ժամանակավորապես ձևավորված իշխանության վակուումը փեշմերգաների և իրաքյան բանակի կողմից թողնված Հյուսիսային Իրաքի որոշակի շրջաններում:

գ/ ԻՊ զինյալների դեմ ռազմական հաջողությունների արդյունքում ԴՄԿ-ն և ՔԱԿ-ը բացառեցին անցանկալի զարգացումներն ու վերահսկողություն հաստատեցին Սիրիա-Իրաք սահմանի որոշակի հատվածի նկատմամբ, ինչն էլ ավելի ամրապնդեց իրենց դիրքերը սիրիական դաշտում: Սինջարի ուղղությամբ ԻՇԻՊ-ի հարձակումը ԴՄԿ-ի կողմից դիտվեց որպես իր դեմ ուղղված սպառնալիք՝ հաշվի առնելով Սիրիա-Իրաք սահմանին մոտ լինելու իրողությունը: Եթե ԻՇԻՊ-ի զինյալներին հաջողվեր զավթել ողջ Սինջարը, ԻՊ-ն իր վերահսկողությունը կհաստատեր Մոսուլ-Թել Աֆար-Սիրիայի քրդաբնակ տարածքներ «երթուղին» ներառող զգալի տարածքների նկատմամբ. «...ինչը կնշանակեր, որ ԻՇԻՊ-ի հրոսակախմբերն ի զորու կլինեին Ռոժավայի դեմ իրենց հարձակումներն իրագործելու՝ զենք, զինամթերք ու զինյալներ տեղափոխելով հիշյալ միջանցքի երկայնքով»⁷²:

դ/ 2014 թ. օգոստոսին Սինջարում տեղ գտած եզդիների ցեղասպանությանն անմիջականորեն հաջորդած ժամանակահատվածում ԴՄԿ-ն և ՔԱԿ-ը (PKK-ն) թե՛ ռազմադաշտում, թե՛ տեղեկատվական դաշտում հաջողություններ արձանագրեցին՝ իրենց դրսևորելով որպես ցեղասպանությունից փրկված եզդիների իրական պաշտպաններ: Ժողովրդական պաշտպանության զորամիավորները (YPG), սահմանն անցնելով, ոչ միայն օգնություն ցուցաբերեցին ու աջակցեցին Սինջարի լեռներում ապաստանած շուրջ 200000 եզդի փախստականներին, այլև

⁷¹ Bilgay Duman, Kobani'nin Kürt iç siyasetine etkileri,- Al Jazeera (17 Ekim 2014),- <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kobaninin-kurt-ic-siyasetine-etkileri>

⁷² Othman Ali, The Implications of the War on ISIS In Kurdistan,- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) Review of Regional Affairs (No.10, September 2014), pp. 5-6.

իրենց վերահսկողությունը հաստատեցին Սիրիայի հետ սահմանային Ռաբիա անցակետի նկատմամբ⁷³: ԴՄԿ-ն և ՔԱԿ-ը ռազմական աջակցություն էին ցուցաբերում նաև 2014 թ. օգոստոսի սկզբներին ձևավորված եզդիների ինքնապաշտպանության մարտիկներին: Ձևավորվել էին հետևյալ եզդիական զինված միավորները՝ Շանգալի ինքնապաշտպանության ուժեր (Yekaniya Berxwedana Şengale, YBS), Շանգալի ինքնապաշտպանության ջոկատ (Heza Parastina Şengale, HPS), եզդի կանանց ջոկատ (YPJ) և այլն: Այս ջոկատները ՔՌԿ-ից չստացան զենք ու զինամթերք: Սակայն այս հարցում աջակցություն ցուցաբերեցին ԴՄԿ-ն և ՔԱԿ-ը: Քրդական աշխատավորական կուսակցության հետ սերտորեն համագործակցել ու համագործակցում են և ԴՄԿ-ից զգալի աջակցություն են ստանում հատկապես Շանգալի (Սինջար) ինքնապաշտպանության ուժերն ու եզդի կանանց ջոկատը: Մասնավորապես Շեյխ Խալաֆի գլխավորությամբ գործող և ներկայումս շուրջ 1500 մարտիկ ունեցող «Շանգալի ինքնապաշտպանության ուժերի համալրման համար Սիրիայում հիմնվեց ռազմական դպրոց, որը կոչվեց եզդի զորահրամանատար Դավրեշե Ավդիի անունով: Այս ռազմական դպրոցում որոշակի ժամանակ ուսանում էին կամավորականներ Շանգալից, այնուհետև միանում Շանգալի ինքնապաշտպանության ուժերին և մասնակցում ռազմական գործողություններին»⁷⁴: ԴՄԿ-ի հետ եզդի կանանց ջոկատի համագործակցությունը նույնպես պատահական չէ, քանզի հիշյալ ջոկատի հրամանատար Հեդար Ռաշիդը ակտիվորեն «մասնակցել է Սիրիայի եզդի համայնքի պաշտպանությանը և բավական մեծ մարտական փորձառություն ունի»⁷⁵:

15. ՔՀՄ-ի ու Գորրանի գործոնը:

ՔԴԿ-ն և ՔՀՄ-ն ռազմավարական դաշնակիցներ էին Իրաքյան Քուրդիստանի դաշտում, որտեղ նրանք ձգտում էին շրջանցել, չբարձրաձայնել կամ համբերատար լուծել միմյանց միջև առկա տարաձայնությունները: Սակայն սիրիական դաշտում ավելի մոտ էին Աբդուլլահ Օջալանի PKK-ի (ներառյալ

⁷³ Othman Ali, The Implications of the War on ISIS In Kurdistan,- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) Review of Regional Affairs (No.10, September 2014), pp. 5-6.

⁷⁴ Տե՛ս **Քորիս Մուրազի**, 100 տարի անց, Երևան-2015, 83-84:

⁷⁵ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 83-84:

Սալեհ Մուալիմի ԴՄԿ-ն) և Ջալալ Թալաբանու ՔՀՄ-ի տեսակետներն ու շահերը: Երկուսն էլ դեմ էին արևմտյան կամ թուրքական ցանկացած միջամտությանը Սիրիայում: Երկուսն էլ ձգտում էին սահմանափակել ՔԴԿ-ի ազդեցությունը Սիրիայի քրդական շրջաններում և հակակշռել Իրաքյան Քուրդիստանում Մասուդ Բարզանու և ՔԴԿ-ի ազդեցության աննախադեպ հզորացմանը: Սա միանշանակ նպաստում է ԴՄԿ-ի դիրքերի ամրապնդմանը, առավել ևս, որ Սիրիայի պրոՔՀՄ-ական քրդական քաղաքական ուժերը նույնպես սկսեցին որոշակորեն համագործակցել ԴՄԿ-ի հետ: Սակայն ծագեցին նաև որոշակի խնդիրներ: 2013թ. ամռանը ՔՀՄ-ի հովանավորությունը վայելող Սիրիայի Քրդական դեմոկրատական առաջադիմական կուսակցությունը սկսեց փոխել իր քաղաքականությունը ԴՄԿ-ի (PYD-ի) նկատմամբ՝ հակառակ այն իրողության, որ վերջինիս հովանավորող Իրաքյան Քուրդիստանի կուսակցությունը՝ ՔՀՄ-ն, շարունակում էր սիրիական դաշտում նախապատվություն տալ ԴՄԿ-ի և PKK-ի հետ դաշինքին: 2013թ. հունիսի 27-ին Ամուդայում տեղ գտած միջադեպից հետո, երբ ԴՄԿ-ի զինյալների կողմից սպանվել էին վեց քաղաքացիական անձինք, Առաջադիմական կուսակցությունը դուրս եկավ ԴՄԿ-ի ռազմական ստորաբաժանումների կազմից: Հուլիսի 3-ին Առաջադիմական կուսակցության առաջնորդ Դարվիշը Կատար այցելեց արդեն Քրդական Ազգային խորհրդի արտաքին հարաբերությունների պատասխանատուի կարգավիճակով, այն բանից հետո, երբ խորհուրդը հանդիպեց վտարանդի սիրիական հեղափոխական և ընդդիմադիր ուժերի ազգային կոալիցիայի հետ: Ավելին, Առաջադիմական կուսակցությունն (ԱԿ) իր աջակցությունը հայտնեց Քրդական Ազգային խորհրդի՝ Ազգային կոալիցիային միանալու որոշմանը: Առաջադիմական կուսակցության որոշ անդամներ ներգրավված էին ԴՄԿ-ի ժամանակավոր ադմինիստրացիայի ստեղծման ծրագրերում, բայց կուսակցությունը չներգրավվեց ինքնակառավարման մարմնի ստեղծման վերաբերյալ PYD-ի աջակցությամբ նոյեմբերի 11-ին տեղ գտած հայտարարությանը⁷⁶: Այդուհանդերձ, ԴՄԿ-ԱԿ հարաբերություններում համագործակցության պոտենցիալը լավատեսություն է ներշնչում: Մյուս

⁷⁶ Wladimir van Wilgenburg, The Kurdish PUK's Syria Policy,- Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Middle East (December 11, 2013)- <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=53884>

կողմից, կարևորվում են ՔՀՄ-ի և Գորրան կուսակցության գործոնները: Ակնհայտ է, որ ՔՀՄ-ի պառակտման (2009 թ.) ու Գորրան կուսակցության ձևավորման, քաղաքական ասպարեզից Ջալալ Թալաբանու երկարատև բացակայության (2012 թ. դեկտեմբերից մինչ օրս) ու վերջինիս հնարավոր ժառանգորդների շուրջ սկիզբ առած քննարկումների, ՔՀՄ-ի ներսում առկա խմբավորումների միջև հակասությունների խորացման և Քուրդիստանի ընտրություններում (2013 թ. սեպտեմբերի 21) ունեցած անհաջողության արդյունքում ՔՀՄ-ն չի կարող միասնական դիրքորոշում ունենալ սիրիական զարգացումների ու սիրիացի քրդերի նկատմամբ տարվող քաղաքականության մշակման հարցում: Բացի այդ, ի տարբերություն Մասուդ Բարզանու ՔԴԿ-ի և Աբդուլլահ Օջալանի ՔԿԿ-ի, ՔՀՄ-ն սահմանակից չէ Սիրիային և չի վերահսկում վերջինիս հետ մերձսահմանային որևիցե շրջան, առավել ևս չունի ռազմական ներկայություն Սիրիայի տարածքում, ինչն ավելի է դժվարացնում Հյուսիսային Սիրիայում տեղ գտնող զարգացումների վրա ազդելու ՔՀՄ-ի հնարավորությունները: Պատահական չէ, որ ՔՀՄ-ի ներկուսակցական խառնաշփոթի ու սիրիական զարգացումների նկատմամբ ունեցած ազդեցության նվազման պայմաններում Համիդ Դարվիշի գլխավորությամբ Սիրիայում գործող պրոՔՀՄ-ական «քույր» կամ «արբանյակային» կուսակցությունը՝ Սիրիայի Քրդական դեմոկրատական առաջադիմական կուսակցությունը (The Kurdish Democratic Progressive Party in Syria), սկսեց որոշակիորեն հեռանալ թուլացող ՔՀՄ-ից՝ համապատասխանորեն փոխելով նաև իր քաղաքականությունն ու ինքնուրույն դիրքորոշում որդեգրելով որոշակի հարցերում: ՔՀՄ-ի գործիչներից և ոչ մեկը ներկայումս լիովին չի վերահսկում ներկուսակցական իրադրությունը, իսկ 2013 թ. սեպտեմբերի 21-ի արդյունքում կորցնելով 11 պատգամավորական մանդատ՝ կուսակցությունն այժմ արդեն երրորդն է Իրաքյան Քուրդիստանի խորհրդարանում՝ ՔԴԿ-ից ու Գորրանից հետո: Սակայն սիրիական զարգացումների հարցում ՔՀՄ-ի և վերջինից անջատված բեկորի՝ Գորրանի դիրքորոշումները բավականին մոտ են:

16. Ներքաղաքական իրավիճակի սրումն ու միջքրդական հակասությունները Իրաքյան Քուրդիստանում:

2015 թ. հոկտեմբերի դրությամբ ՔԴԿ-ի ներքաղաքական լարվածությունն ու Իրաքյան Քուրդիստանի քրդական կուսակ-

ցությունների միջև հակասությունների սրումը ՔՌԿ-ին կանգնեցրին քաղաքացիական պատերազմի կամ առնվազն ծայրահեղ անկայունության իրական սպառնալիքի առջև: Այդ խնդիրների շարքում էին.

- ՔՌԿ-ի պատերազմն ընդդեմ Իսլամական պետության, պատերազմական աննախադեպ ծախսերը, մարդկային և նյութական կորուստները, որոնք զուգակցվում են Հյուսիսային Իրաքում ԴՄԿ-ի և հատկապես PKK-ի ազդեցության աճով:
- Իրաքի մնացյալ հատվածներից և Սիրիայից ՔՌԿ տարածքում ապաստան գտած փախստականների խնդիրը:
- Տնտեսական ճգնաժամն ու սոցիալական լարվածությունը: ՔՌԿ-ի ունեցած ֆինանսական խնդիրները, որոնք հանգեցնում են նաև սոցիալական խնդիրների (աշխատավարձերի վճարման մշտական ուշացումները), որոնց հիմնական պատճառներից մեկը էրբիլ-Բաղդադ հարաբերությունների ծայրահեղ սրումն է, երբ Բաղդադը դադարեցրել է իրաքյան բյուջեից ՔՌԿ-ին հասանելիք (բյուջեի 17%-ը կազմող) գումարների հատկացումը: Ֆինանսական միջոցների սղությունը հնարավորություն չի ընձեռում ՔՌԿ-ին էական ծախսեր կատարելու սիրիական դաշտում:
- Նախագահական ճգնաժամն⁷⁷ Իրաքյան Քուրդիստանում և ՔԴԿ-ԲՀՄ, ՔԴԿ-Գորրան, ՔԴԿ-Իսլամական կուսակցություններ հարաբերությունների ծայրահեղ սրումը, ինչը քաղաքացիական պատերազմի սպառնալիք է ներառում:
- Հակակառավարական ցույցերն Իրաքյան Քուրդիստանի Սուլեյմանիեի շրջանում, որոնց իրական թիրախը ՔԴԿ-ին պատկանող գրասենյակներն են:

Ստեղծված պայմաններում ՔՌԿ-ն չի կարող միասնական դիրքորոշում ունենալ սիրիական զարգացումների հարցում, իսկ ՔԴԿ -ն չի կարող կենտրոնանալ Սիրիայում ԴՄԿ-ի կամ PKK-ի հետ իր մրցակցության առնչվող խնդիրների վրա:

⁷⁷ 'Legal vacuum' as Iraqi Kurdistan president's term expires,- Ekurd.net (August 20), 2015) <http://ekurd.net/legal-vacuum-as-iraqi-kurdistan-presidents-term-expires-2015-08-20>

Եզրակացություն

Սիրիայի քրդաբնակ տարածքներում ԴՄԿ-ի ունեցած ձեռքբերումները խիստ փխրուն են: ԴՄԿ-ի միակ դաշնակիցը Քուրդիստանի աշխատավորական կուսակցությունն է՝ PKK-ն, որը, կարևորագույն գործոն լինելով, նաև ԴՄԿ-ի ամենաթույլ կողմն է: Սիրիական կամ տարածաշրջանային հարթակում ԴՄԿ-ն չունի այլ դաշնակիցներ, այլ միայն գործընկերներ, որոնք գերազանցապես մարտավարական ու ժամանակավոր են՝ ոչ ռազմավարական: Մեծ է նաև ներքրդական կոնֆլիկտային պոտենցիալը ոչ միայն ներսիրիական, այլև տարածաշրջանային համատեքստում: 2012թ. էրբիլի և 2014 թ. Դոհուկի համաձայնագրերը որոշակիորեն նպաստեցին միջքրդական լարվածության թուլացմանը և նվազեցրին ԴՄԿ-ի ու ՔԱԽ-ի (իրականում ԴՄԿ-ի և ՔԴԿ-ի) միջև հակամարտության հեռանկարները, սակայն լիովին չվերացրին դրա հավանականությունը: Ներկայումս էլ, հատկապես իր ռազմական հզորության և Սիրիայի քրդերի շրջանում ունեցած ուժեղ հենարանի շնորհիվ, ԴՄԿ-ն շարունակում է աշխատել հիմնականում միայնակ՝ բացառելով նաև փեշմերգաների մուտքը Սիրիայի քրդական կանտոններ և գերիշխելով Սիրիայի քրդական թատերաբեմում թե՛ քաղաքական, թե՛ ռազմական տեսանկյունից: Թե՛ Սիրիայի, թե՛ տարածաշրջանային քրդական քաղաքական կառույցները, միանշանակ կողմ լինելով Սիրիայում քրդական ինքնավարության ու նույնիսկ անկախության գաղափարին, այդուհանդերձ, պառակտված են ԴՄԿ-ի կողմից «դեմոկրատական կոնֆեդերալիզմի»՝ օջալանական գաղափարի կամ «դեմոկրատական ինքնավարության» կանտոնային մոդելի իրականացման հարցում, և քրդական բազմաթիվ քաղաքական ուժեր նույնիսկ չեն ճանաչել ԴՄԿ-ի առաջնորդությամբ ստեղծված քրդական ինքնավարությունը Սիրիայում: Ինքնին բնակչության խառը կազմ ունեցող տարածքներով միմյանցից անջատված երեք քրդական կանտոնները միավորելու հաջողված (Քոբանի և Ջեզիրա) և անհաջող (Աֆրին և Քոբանի) փորձերը, իրատեսական լինելով հանդերձ, դժվարլուծելի և կոնֆլիկտային մեծ պոտենցիալ ունեցող աշխարհաքաղաքական ծրագրեր են, որոնց իրականացումը կախված է առաջին հերթին մեծ տերությունների դիրքորոշումից: Իր հերթին Աֆրինը և Քոբանին կապող տարածքում անվտանգության և թոհչքազերծ գոտի ստեղծելու թուրքական ծրագրերը միաժամանակ թե՛ սպառնալիք, թե՛ հնարավորություններ պարունակող մարտահրավեր են

ԴՄԿ-ի համար, կախված այն իրողությունից, թե ինչպիսին կլինի Թուրքիայի ներգրավվածությունը հիշյալ ծրագրերում, և կկրկնվի՞ արդյոք Հյուսիսային Իրաքի՝ 1991 թ. «թռիչքագերծ գոտու» և «անվտանգության ապաստանի» սցենարը:

ԴՄԿ-ին ԴՄԿ-ի առաջնահերթ թուլությունը ՔԱԿ-ի հետ վերջինիս ունեցած սերտ կապերն են, որոնք ապահովում են թե՛ Մասուդ Բարզանու, թե՛ հիմնականում Թուրքիայի թշնամանքը: Ի հակադրություն դրա, ՔԱԽ-ը շարունակում է հանդիսանալ մասնատված բեկորներ ներառող մի կոալիցիա, որն անկարող է արդյունավետ գործել որպես մեկ միասնական մարմին: Այդուհանդերձ այն շարունակում է գործել գերազանցապես արտաքին ֆինանսական ու քաղաքական հովանավորության շնորհիվ:

Իրաքում և Սիրիայում տեղ գտած զարգացումներից քրդական կողմն էականորեն շահեց: Սակայն մեծ տերությունների հեռանկարային ծրագրերում ավելի էական դերակատարում ունենալու համար տարածաշրջանի քրդական ուժերն ավելի միավորված պետք է լինեին: Մինչդեռ վերջիններս մարտավարական ու ժամանակավոր համագործակցություն են ծավալում գերազանցապես ի դեմս Իսլամական պետության սպառնալիքի: Հետևաբար միջքրդական կոնֆլիկտային պոտենցիալը գերազանցում է կոնսոլիդացման պոտենցիալին:

Սակայն թերևս ամենակարևոր իրողությունն այն է, որ որքան էլ կարևորվի ԴՄԿ-ի գործոնը Սիրիայում և ընդհանրապես քրդական գործոնը տարածաշրջանում, ՔՌԿ-ն, ՔԿԿ-ն ու, առավել ևս, ԴՄԿ-ն չունեն սիրիական հակամարտության ընդհանուր ընթացքը, արդյունքն ու նույնիսկ սեփական կարգավիճակը որոշելու քաղաքական և ռազմական կարողությունը: